Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka

DRAUGAS

MOKSLAS MENAS LITERATŪRA

ANTROJI DALIS / 1968 METAI, VASARIO MĖNESIO 17 D. / FEBRUARY 17, 1968 / PART TWO NR. 41 (7)

ASMENS LAISVEI PRIKLAUSO IR TAUTOS LAISVĖ

Juozas Girnius

Vieną paradoksą mūsų dienomis tenka konstatuoti: asmens laisvė aukštinama, bet tautų laisvės klausimu laikomasi abejingai.

Didžiosios prancūzų revoliucijos iškeltos žmogaus ir piliečio teisės pavydžiai saugomos. Pik tinamasi, regint jų paneigimą Jų vardan toleruojamas net akivaizdus laisvės piktnaudžiavimas.

Tačiau kitaip su tautų laisve. Dėl pavergtųjų nuoširdžiai nesisielojama. Greičiau į kovą dėl jų laisvės žiūrima lyg į kone reakcinį reikalą — šovinistinį nacionalizmą.

Paradoksas tai dėl to, kad iš tik rųjų asmens ir tautos laisvė yra susietos: iš asmens laisvės nuosek liai plaukia ir tautos laisvė. Neatsitiktinai tautų laisvės idėja įsižiebė tuo pačiu metu, kai kūnijosi asmens laisve pagrįsta demok ratinė valstybės samprata. Nevel tui ir JAV prezidentas Woodrow Wilson savo garsiuose 14 punktų tautų apsisprendimo teisę skelbė tuo metu, kai žmonija po I pasau linio karo ieškojo kelio šviesesnėn ateitin.

Sugriuvus senosioms imperijoms, iš tiesų daug tautų po I pasaulinio karo pradėjo nepriklausomą gyvenimą. Deja, II pasaulinis karas daugeliui tų pačių tautų vėl išplėšė laisvę, kai Vakarų demokratijos abejingai leido sąjungininkei Sovietų Sąjungai vyk dyti savo imperialistinius planus, apie kuriuos carinė Rusija tik sva jojo. Net ir dabar, rodos, turėjus laiko atverti akis ir blaiviau spręsti, nesigailima, kad buvo leista tautų laisvės principą išduoti.

Tiesa, apgailestaujama, kad pavergtuosiuose kraštuose piliečiai nepakankamai turi demokratinių laisvių. Tačiau ne laisvės reikalaujama pavergtosioms tautoms, o tik guodžiamasi ir guodžiama, kad pamaži vykstanti "liberalizacija" įgalins ir pavergtuosius sulaukti daugiau demokratinės laisvės. Lyg tam tikra "liberalizacija" (atseit, "demokratizacija") galėtų ir vergiją pateisinti! Neregima ir nejaučiama, kad jokia vergija nėra sutaikoma su demokratija, kad demokratija reikalauja laisvų tautų.

Kodėl nematoma šio sau patiems prieštaravimo, aukštinant asmens demokratines laisves, bet nuvertinant tautų teisę į laisvę?

Be abejo, daugelio blaivų mąstymą temdo nelemtas po I pasaulinio karo iškilimas nacionalistinių fašizmo ir nacizmo sąjūdžių, atsakingų už II pasaulinio karo sukėlimą. Ir visam pasauliui, ir pačioms toms tautoms didelė ne lemtis buvo šis nacionalizmas: paneigęs demokratinius princi pus, jis gniaužė ir savo tautos laisvę ir imperialistiškai mojosi kitas tautas pasivergti.

Betgi nieku būdu netenka fašizmo ar nacizmo nelemties generalizuoti išvada, kad aplamai tautinis rūpestis gimdo tokį totalistinį nacionalizmą. Ne patį tautinį rūpestį galima kaltinti dėl to, kad juo kas piktnaudžiavo. Antidemokratinis totalizmas gali pasinaudoti ne tik nacionalizmu, bet ir internacionalizmu, kaip liudija bolševikinis rusų komunizmas. Šiaip ar taip, iš esmės antidemokratinis yra totalistinis nacionalizmas, o ne aplamai tautinis rūpestis. Priešingai, kaip minėta, jau pati istorija rodo tautinio rūpesčio demokratinę kilmę.

Nors ir žinoma tautinio rūpesčio demokratinį pagrindą, neretai pačios demokratijos vardan imamasi jį (tautinį rūpestį) nuvertinti. Savo laiku teko stebėtis net tokio didelio humanisto, kaip Jacques Maritain, valstybės teorija, kurioj šis prancūzų katalikų filosofas tautinės valstybės mintį trak tuoja tik nacionalizmo antidemokratine apraiška. Valstybėj jis regi dvasinį žmogaus proto kūrinį, o tautą laiko daugiau tik bioloģiniu prigimties gaminiu. Daug ir kitų demokratijos grindimą vis paverčia tautinio rūpesčio nuvertinimu, jei ne tiesiog paneigimu. Užtat nenuostabu, kad ir faktiškai jaudinamasi dėl vienur ar kitur demokratijos pažeidimo, bet visiškai ramiai sutinkamas laisvės paneigimas tautoms.

Norėdami tai suprasti, aiškinamės, kad mūsų amžiaus žmogus yra jautresnis individui, negu kolektyvams. Gal būt, tai tiesa. Bet tada kyla tolesnis klausimas: kodėl nematoma, kad ir individas turi kentėti, jo tautai esant vergijoj?

Čia reikia pasakyti: šis nejautrumas paprasčiausiai kyla iš to ak lumo, kurį sudaro tik į save žiūrėjimas ir visko vertinimas tik iš savo rūpesčių.

Iš tiesų, vadinamąją amžiaus opiniją visų pirma kuria didžiosios tautos, kurios yra saugios dėl savo ateities. Jose aktualu budėti tik dėl individo demokratinių laisvių, o tautinė laisvė savaime užtikrinta. Netekus patirti tautinės nelaisvės, nejaučiama nė tautinės laisvės vertės.

Didžiosiose tautose nėra reikalo žadinti tautinį rūpestį. Priešingai, galima be pavojaus kalbėti apie tautinius "siaurumus" ir skelbti vienokį ar kitokį internacionalizmą. Didžiosiose "katilinėse" tautose internacionalizmas yra dargi naudingas, nes leidžia sėkmingiau vykdyti "tautinių mažumų" tirpdymą "anttautinės tautos" katile. Visos imperijos vadovavosi šia politika: skelbti internacionalizmą, lyg nusikračius bet kokio tautinio "siaurumo", o faktiškai šiuo internacionalizmu nacionalistiškai naudotis mažųjų tautų blėsinimui.

Nelemtas yra šovinistinis nacionalizmas, nes kelia nesantaiką tarp tautų ir kliudo jų tarptautinį bendravimą. Bet nemažiau ne lemtas yra internacionalizmas, kai jis vienu atveju tarnauja didžiųjų tautų nacionalizmui ar antru atveju migdo pasaulio sąžinę tautų laisvės rūpesčiui.

Būdami mažos tautos vaikai, tai visa žinome ne knygiškai, o iš mūsų skaudžios tikrovės tiek tėvynėje, tiek išeivijoje.

Žinome, kad jokia demokratinė "liberalizacija" negali pakeisti ne priklausomybės. Ir demokratiškiausia "liberalizacija" gali vergį ją tik sušvelninti, o ne iš jos išlaisvinti. Be abejo, geriau turėti daugiau laisvės, negu mažiau. Dėl to ir džiaugiamės, kad po Stalino mirties bent šiek tiek sušvelnėjo okupacinis režimas. Tačiau, jei ir tikra demokratinė santvarka pakeistų Rusijoje bolševikinį režimą, vis vien tai nereikštų Lietuvai laisvės, kol nebūtų leidžiama nepriklausomai gyventi. Ką gi reikštų naudojimasis demokratine laisve dalyvauti valdžios pa rinkime, jei tektų rinktis tik tarp svetimųjų. Iš Maskvos tvarkomas gyvenimas vis vien liktų rusų rankose. Nepakanka tik demokra tinės santvarkos, kad vergija nebūtų, kas ji yra.

Demokratija, kuri nori likti abejinga tautų laisvei, faktiškai lieka hipokritiška, nes asmens laisvė yra neatsiejama nuo tautos laisvės. Kaip žmogus priklauso savo tautai, taip asmens laisvei priklauso ir jo tautos laisvė. Nelaisvoj tautoj nė atskiras individas negali būti tikrai laisvas.

Būti laisvam — tai nevaržomai save išskleisti. Tai daugiau, negu tik turėti formalias piliečio laisves. Jos lieka bergždžios be atitinkamų sąlygų. Marksas ne be pagrindo kėlė, kaip mažai ką formalios laisvės reiškia proletariatui, ir akcentavo ūkinių sąlygų reikšmę realiai laisvei įkūnyti. Bet nemažiau svarbu realiai laisvei įgalinti ir tai, kad būtų laisvos Lietuva.

(Nukelta į 2 psl.)

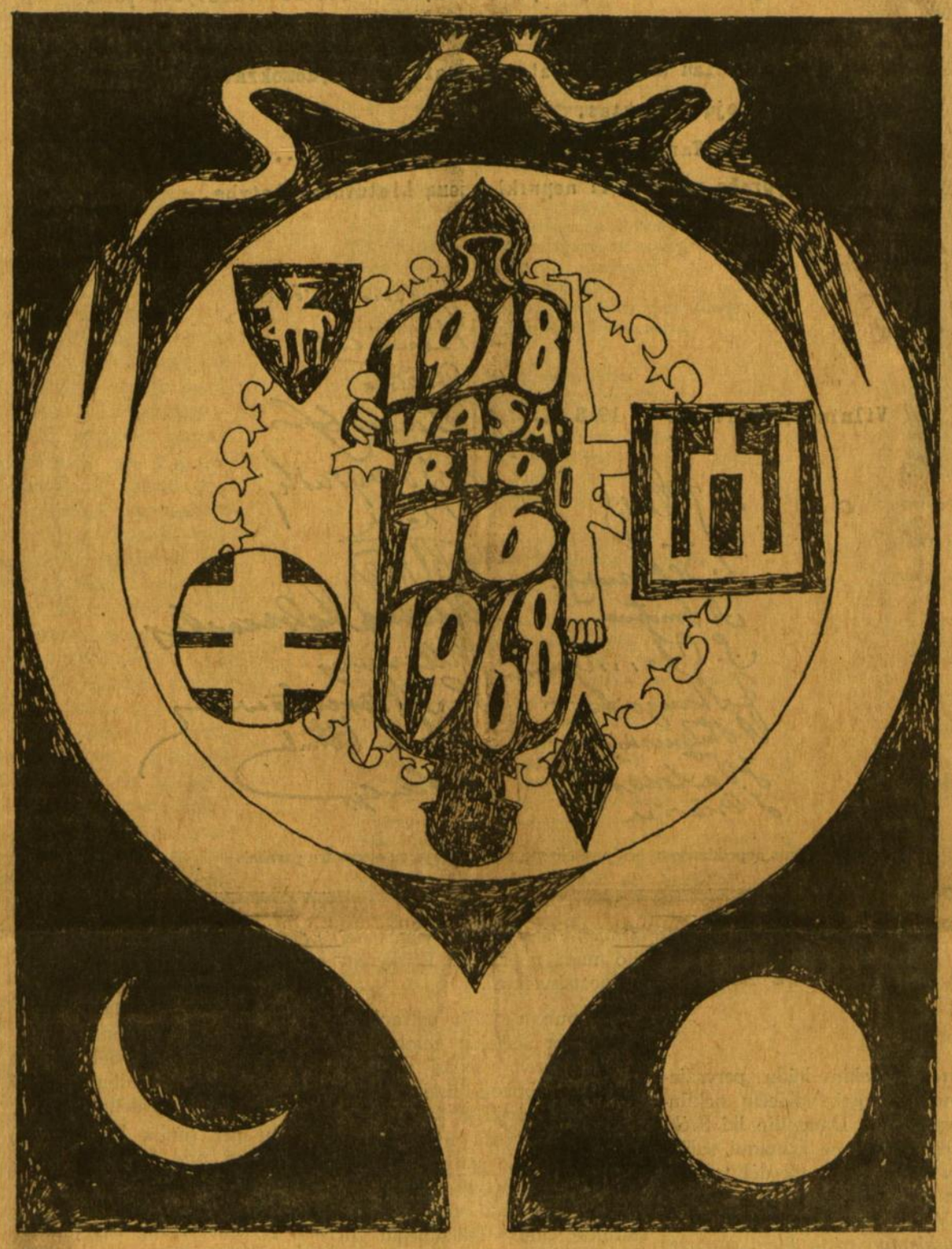

Piešinys Alvydo Bičiūno

Šiame numery:

- Asmens laisvei priklauso ir tautos laisvė (Juozas Girnius).
- Herojizmas dabarties tikrovėj.
- M. Krupavičiaus atsiminimai iš 1918 metų.
- M'llordo gatvės elegijų epilogas (Jonas Aistis).
- Jurgio Jankaus naujo romano ištrauka.
- Vlado Šlaito, Karo Bradūno ir Pierre Emmanuel eilėraščiai.
- Pirmosios dienos savoje karinomenėje (K. Ališauskas).
- Kapitonas Pakštas 1919 metų Lietuvoje (J. Eretas).
- Adomas Varnas apie mūsų himną, trispalvę, Basanavičių ir kt.
- Akademinės prošvaistės: atidaroma dramos studija, muzika ir literatūra "Šatrijoj".

Kertinė Paraštė

HEROIZMAS DABARTIES TIKROVĖJ

Laisvė yra žmogaus prigimties žymė. Tik laisvas žmogus gali būti pilnai kūrybingas, išreikšti savo dvasios turinį pasirinktu pavidalu. Tačiau, anot M. Scheebeno, "laisvė nėra neutrali, absoliuti nepriklausomybė", kuri galėtų veikti be ribų. Priešingai, ji eina kartu su moraline atsakomybe ir turi naudotis proto galia atskirti vertybių laipsnius. Laisvė ir atsakomybė turi apspręsti visus žmogaus veiksmus — kūrybą, veiklą, kitų žmonių reikalų supratimą, ateičiai paliekamus kultūrinius turtus, ištikimybę savo tautai.

Ateitis nėra pilnai žmogaus valioje, bet kiekvienas prisideda prie jos kūrimo. Ateitis — tai būsima dabartis, praeitis — tai buvusioji dabartis. Per dabartį žmogus eina į ateitį, jėgų semdamasis ir mokydamasis iš praeities laimėjimų ir pralaimėjimų. Gyvenimas tik šia diena ir atsitiktinumu nėra vertas žmogaus kilnumo. Juoba jis neturi vertės išeiviui, kuris dėl laisvės paliko savo tėvynę. Todėl jis turi dar didesnę pareigą kurti ateitį, nes laisvę išsaugojo labai bran gia kaina.

Lietuvių tautos kultūrinis palikimas plačia prasme priklauso išeivijos laisvam apsisprendimui, nes atsakomybės įsipareigojimas jį persekios iki karsto, nepaisant, kaip jis savo naująjį gyvenimą bekurtų ir kaip įsijungtų į naujojo krašto gyvenimą. Jei jaunesniesiems pavergtoji tėvynė ir jos ateitis yra tik studijinė ar pasakojimų išvada, tai vis tiek "ateitis turi nukreipti jų akis į praeitį, kur randamos savo santykiui su praeitimi elgesio normos" (J. Ortega y Gasset). Nuo pareigos atiduoti savo tėvynei ar tėvų kraštui kultūrinę duoklę niekas nėra laisvas, nors moraliai tai ir priklauso laisvam apsisprendimui.

*

Pavergta tauta yra žalojama fiziškai ir moraliai. Vergijoje ji gali tik tylėti arba tik labai didelėmis aukomis palikti tautos ateičiai didesnį kiekį nenykstančių kultūrinių vertybių. Jei jaunesniųjų ir komunistinėje dvasioje išauklėtų lietuvių atsakomybė už tautos ateitį ir sumažėja, tai vyresnieji jaučiasi prievartaujami tarnauti svetimiesiems ir kartais nenoromis išduoti savo tėvynės interesus. Kai herojiškomis pastangomis kas nors padaroma tautai, mes džiaugiamės, bet tai nereiškia, kad turime palikti juos vienus jų herojinėms pastangoms. Išeivija turi papildyti, ko trūksta pavergtiesiems, ypatingai kultūrinėje srityje, kad ateitis nestokotų pilnų kūrybos aruodų.

Rūpestis laisvės byla ir visuomeninių sambūrių uždaviniai yra reikalingi. Bet kūrėjai ir kultūrininkai ne visuomet tinka šioms sritims. Jie gali ir turi atiduoti savo laikui ir savo tautai kultūrinių vertybių duoklę. Jie turi nešti šviesos kibirkštis į savo aplinką ir įdegti tautinę ugnį ateičiai, kad prie jos galėtų šildytis ir tie, kurie jau nebeturės tokių progų, kokias dar turi mūsoji karta. Ne begęstančiomis ir besikeičiančiomis tradicijomis išlaikomos didžiosios vertybės, bet nuolatiniu tautinio sąmoningumo ugdymu, lietuviško švietimo bei mokymo stiprinimu, jaunosios kartos įdaiginimu tautiniam ir kultūriniam dirvone. Šiandien aukojimas jėgų švietimui, lituanistinėms mokykloms, jaunimo organizacijoms ir savo kultūros skiepijimui yra tas pagrindinis darbas, kurį turime teisę vadinti nesunykstančia vertybe.

*

Lietuvos nepriklausomybės atstatymo 50-ties metų sukaktis ir laisvės kovos metai neturi užsibaigti tik politinių laimėjimų prisiminimu. Politika greitai keičiasi ir tėra tik kultūrinio brandumo išdava. Politiniai veiksniai savo veiklą gali ribotis tik laisvės byla, bet ir tai šiuo metu būtų veiklos galimybių neleistinas susiaurinimas. Kultūros žiburių nešėjai turi savo idėjas perduoti ir politiniams veiksniams, bet jie savo dvasinius aruodus ištuštintų, jeigu tik politikos praplėtimui terastų tinkamų žodžių. Jų uždaviniai yra platesni ir pastovesni. Jie savo kūrybiniais užmojais turi dabartyje susieti praeitį su ateitimi, kad tautos likimas nebūtų statomas tik ant kalbų, pareiškimų ir rezoliucijų pagrindo. Jei svetimtaučiai šiandien mus kiek vertina ir prisideda prie mūsų veiklos iškėlimo viešumon, tai daugiausia tik dėl to, kad jie mumyse randa vertybių sau patiems.

Svetimame krašte gyvendami, mes turime naudotis visomis galimybėmis atiduoti savo duoklę tautai. Jaunoji karta nėra jau suaugusi su visomis tautinėmis tradicijomis, kaip vyresnioji, bet ji savo laike ir savo aplinkoje turi kurti nau-

(Nukelta į 2 psl.)

Lietuvos Taryba, 1918 m. vasario 16 d. Vilniuje paskelbusi Nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymą. Pirmoje eilėje iš kairės į dešinę: J. Vileišis, dr. J. Šaulys, kun J. Staugaitis, St. Narutavičius, dr. J. Basanavičius, A. Smetona, kan. K. Šaulys, Stp. Kairys, J. Smilgevičius. Antroje eilėje iš kairės į dešinę: K. Bizauskas, J. Vailokaitis, D. Malinauskas, kun. V. Mironas, M. Biržiška, kun. A. Petrulis, S.. Banaitis, P. Klimas, A. Stulginskis, J. Šernas ir Pranas Dovydaitis.

KERTINĖ PARAŠTĖ

(Atkelta iš 1 psl.)

jas vertybes ne tik svetimam kraštui, nors su juo jau pradeda suaugti, bet ir savo tėvų kraštui, kurio istorijos iškarpos dar nesuklastotai byloja ir joje. Ortega y Gasseto žodžiai kaip tik tinka šiame krašte išaugusiems lietuviams kultūrininkams ir visuomenininkams: "Tradicinis dvasios palikimas jau išsikvėpė... Mes patys turime dabarties tikrovėje spręsti savo problemas be praeities pagalbos — ar tai būtų meno, mokslo ar politikos sritis".

Praeities priminimas jau mumyse neatskamba tokiu aidu, kuris rastų aiškesnį atsakymą. Bet užtat dabartis, kuri veda ateitin, nurodo kelius, priemones ir būdus, kaip mes į ją turime žengti. Tiktai yra būtina, kad pilnutinė laisvė, kurią mes turime, būtų vertai naudojama, nes "laisvė pasaulyje suteikia neaprėpiamos reikšmės vaidmenį ir paskatą" (J. Maritain). Juo labiau pavergtos tautos atstovams, galintiems plačiausiomis kūrybinėmis apraiškomis parodyti savo tautos genijų.

*

Skatiname savo aplinkoje heroizmą ir ieškome žmonių, kurie tuo heroizmu pasireikštų. Žiūrėdami iš tolo į pavergtą tautą, norime, kad ten likę visi būtų herojai ir išaugintų tik tokius pat savo vaikus. "Nieko nėra kito, ko žmogus taip trokštų, kaip herojiškas gyvenimas, ir nieko nėra taip sunku žmoguje rasti, kaip tikro heroizmo" (J. Maritain), nes heroizmas pasireiškia ne tiek tada, kai žmogus gyvena sunkiose sąlygose, kiek tada, kai jis, niekieno neverčiamas, dideliu pasiaukojimu ir laisvai atlieka reikalingus darbus.

Tėvynėje herojų yra, tik gal mes jų nepastebime, o pagaliau ir jie patys tokiais nesirodo. Nūn reikia ugdyti moralinius ir tautinius herojus išeivijoje, kur sąlygos bet kokiai kūrybai nėra labai palankios. Čia yra herojus, kuris jaunimą veda lietuvišku keliu, kuris savo kūrybinę duoklę atiduoda tautos ateičiai, kuris nevengia asmeninės aukos, kada reikia savo įnašu stiprinti išeivijos ir pavergtos tautos dvasią. Herojus yra ne tas, kuris pajėgia griauti, bet tik tas, kuris sugeba kurti vertybes — moralines, kultūrines, socialines.

"Siūlyti žmogui tikrąjį žmogiškumą (net ir jo paties patogumus) yra paties žmogaus išdavimas ir linkėjimas jam nesėkmės" (J. Maritain). Žmogaus aplinkoje dar yra dvasinių, tautinių ir žmonijai reikšmingų vertybių, kurių ypač savo valstybinės šventės sukakties proga niekas negali praleisti pro akis, jomis nesirūpindamas ar joms likdamas abejingas. Tauta — tai mes, kurie gyvename jos dvasia ir degame jos kūrybine ugnimi, kurie norime savo sutelktu palikimu praturtinti jos ateitį. Turtindami savo tautą, net ir svetur gyvendami, kartu turtiname ir žmoniją, turtiname ir tą kraštą, kuris yra tapęs mums antrąja tėvyne.

Pr. Gr.

Nutarimas.

Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybės šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintaja tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo mėn. 18-23 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas steigiamasis seimas, demokratiniu budu visų jos gyventojų išrinktas.

Lietuvos Taryba pranešdama apie tai ..... vyriausybei, prašo pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę.

Vilniuje, vasario 16 d. 1918 m.

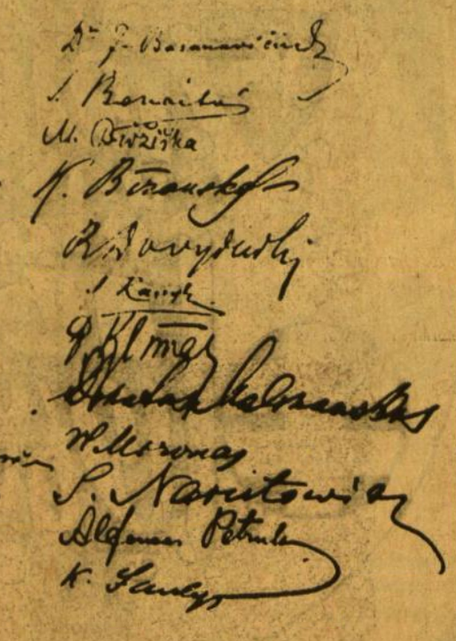

Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo akto turinys su signatarų parašais

ASMENS LAISVEI PRIKLAUSO IR TAUTOS LAISVĖ

(Atkelta iš 1 psl.)

va ir pati atitinkama tautinė ben druomenė.

Žmogus gimsta ne kažkokioj abstarkčioj teisinėj tuštumoj, kad jo laisvei pakaktų formalių demo kratinių teisių. Gimstame tautoj, istoriškai susiklosčiusioj amžių bū vyje ir sukūrusioje savo charakterį bei kultūrą. Tautoj ir reiškiamės, save išskleisdami. Betgi kaip gali asmuo save laisvai išskleisti, jei jo tauta yra priespaudoj? Iš aukščiau teikiama laisvė lieka malonė. O malonės teikimas visada šykštus. Kad ir kaip liberaliai būtų teikiama laisvės, vis vien svetimoj valdžioj tauta atsiduria pavojun. Jei tiesiog tautinė individualybė ir nėra gniaužiama, ji slopinama pačiu iš aukšto į ją žiūrėjimu. Tenkant nelygioj kovoj ginti savo tautinę individualybę, nejučiomis formuojasi pasąmonėj varžantis gailestis, kodėl gimta mažoj tautoj. O kai šis gailestis iš pasąmonės pasiekia sąmonę, jis neišvengiamai virsta pagunda atsisakyti to, kas sava, ir taikytis prie to, kas svetima. Gi tai ir yra pagunda parduoti savo laisvę.

Kaip asmens laisvei priklauso jo tautos laisvė, taip savo ruožtu tautos laisvei priklauso jos valstybinė nepriklausomybė. Šios dvi pagrindinės viena su antra susijusios mintys ir gaivina mus, švenčiant Vasario 16-tąją. Nėra platesnio ar siauresnio šių tautinės laisvės principų supratimo, kai ne teoriškai laisvę diskutuojame, o telkiamės ties tragiškuoju mūsų tautos likimu. Nėra klausimo, kam teikti "prioritetą" — tautinei laisvei ar valstybinei nepriklausomybei, nes tai neatsiejami dalykai. Kaip nėra "aukso vidurio" tarp laisvės ir vergijos, taip nėra jo ir laisvės kovoje. Kam nėra aišku, ar mūsų tauta nėra laisva ir sovietinėje vergijoje, tam akių neatvers ir jokia tariamai mokslinė "istorinių sąlygų" analizė. Ieškoma "aukso vidurio", kai nebežinoma, ar vergija yra vergija.

Nėra daug laisvių.

Tik vergijų gali būti daug ir įvairių, o laisvė tėra viena. Kaip viena yra Lietuva, taip viena mums tėra ir laisvė — sava, o ne sovietinė ar kuri kita. Tos pačios tautos vaikai esame ir tėvynėje, ir čia. Tos pačios ilgimės ir laisvės.

PER BEKYLANČIĄ LAISVĖN LIETUVĄ

1918 metų veiklos atsiminimai

M. KRUPAVIČIUS

1918 metais dirbau Valstybės Taryboj. Mano darbas buvo: rinkti Tarybos reikalams aukas ir informuoti visuomenę apie kovos dėl nepriklausomybės reikalus. 1918 metų rudenį Valstybės Taryba man paskyrė tokį maršrutą: aplankyti minėtu tikslu Lietuvos dalį į šiaurę nuo geležinkelio linijos Daugpilis- Panevėžys - Šiauliai-Radviliškis-Tauragė. Šią sritį lankiau be pertraukos kone pusę metų.

Važinėdamas tuo metu po šiaurinės Lietuvos Aukštaičių ir Žemaičių dalį, pats mačiau, kaip entuziastingai žmonės sutinka ir priima Nepriklausomybės pasiūlymą. Po kiekvieno paminėto Nepriklausomybės žodžio kildavo audra plojimų. Tada tačiau buvo dar tik Nepriklausomybės viltis, nes Lietuvoje siautėjo germaniškas žandaras. Bet šita viltis spausdavo iš džiaugsmo ne tik moterims, bet ir vyrams ašaras.

Visuotinis pasirengimas jau šiandie stoti į kovą su okupantu buvo aiškus. Nebuvo reikalo kalbinti, atėjus laikui, stoti į kariuomenę, bet ne vienoje vietoje reikėjo įtikinėti išvestą iš kantrybės ir įsikarščiavusią minią, kad šiandien stvertis ginklo yra per ankstyva, kad, ne laiku stodami į ginkluotą kovą su okupantu, galėtume labai pakenkti ir lietuvių tautai, ir apsunkinti Nepriklausomybės atgavimą.

Entuziazmas reiškėsi ne tik žodžiais ir jausmais, bet ir aukomis. Žmonės aukojo Valstybės Tarybai paskutinius savo skatikus. Į Plungę buvau pataikęs kažkokių atlaidų metu. Sakiau pamokslą ir pats po pamokslo rinkau aukas. Suklojo netikėtą sumą: 12,000. Iš tikrųjų buvo kuo džiaugtis. Tai buvo gal didžiausia auka, kurią teko gauti per savo pusės metų be pertraukos kelionę.

Bevelk kasdien lankiau naują bažnytkaimį. Iš anksto pranešdavau dažniausiai klebonui, kad sušauktų gausesnį žmonių susirinkimą. Susirinkimams leidimų iš vokiečių niekur neprašiau. Gal tas viešas drąsus pasirodymas su žmonių minia ir tautinėmis vėliavomis, kurių jau tada pas žmones buvo nemaža, ir kalbėtojas minios viduryje budriuosius vokiečių žandarus vertė manyti, kad be leidimo iš aukščiau tokie dalykai nebūtų daromi. Tokiu būdu pervažiavau laimingai, vokiečių nekliudomas, nuo Daugpilio iki Švėkšnos. Čia mane žandarai sučiupo. Bet sučiupo tik dėl to, kad čia užtrukau tris dienas.

Šių atsiminimų autorius prel. Mykolas Krupavičius 1918 metais, agitacinių savo kelionių po Lietuvą metu.

Vietos klebonas prel. Maciejauskis tuo metu buvo surengęs savo parapijai misijas ir įprašė mane pasilikti visą misijų laiką. Macijauskis man pavedė šalia tikybinių misijų pravesti dar ir tautines misijas.

Per tą ilgą kelionę be minėtų džiaugsmų ir laimėjimų, teko patirti tai vienur, tai kitur ir nusivylimų ir nemaža vargo. Buvo vietų, kur ne tik niekas nesušaukdavo susirinkimų, bet net ir arklio neduodavo nuvažiuoti į artimiausią bažnytkaimį. Radau vieną kitą žmogų, kuris ne tik pašiepdavo mano lietuvišką "apaštalavimą", bet ir kietesniu žodžiu pavaišindavo. Vabalninke buvau taip pat kažkokių atlaidų metu. Laimėjimas pasiektas gana didelis: ir piniginė auka surinkta nemaža ir didelė minia klausė mano prakalbos, bet kada reikėjo vykti iš čia į artimiausią Daujėnų bažnytkaimį, susidarė kažkokia kliūtis mane pavėžinti. Bet vis dėlto vietos klebonas pasistengė problemą išspręsti taip, kad būčiau pavėžėtas bent pusę kelio. Buvo šaltas, darganotas ir purvinas gilaus rudens laikas. Pusiau važiuotas, pusiau pėsčias atsidūriau Daujėnuose, kur klebonavo kun. Baltrušaitis, žmonių ir kunigų laikytas puslenkiu ar net visu lenku. Šaltai jis mane priėmė. Išjuokė mano misiją ir, net neprašęs užeiti į kambarį, pranešė, kad iš jo jokios pagalbos nelaukčiau, nes jis neturįs laiko tokiems reikalams.

Buvo ankstyvas rytas. Buvau gerokai nuvargęs ir nevalgęs. Bet po tokios kalbos neprašiau nei pusryčių, neprašiau taip pat ir pavėžyti į artimiausią bažnytkaimį. Jis taip pat nei vieno, nei kito man nepasiūlė. Išsiskyrėm net neatsisveikinę.

Tuo purvinu keliu patraukiau toliau. Bet abejojau gerokai, ar įstengsiu savo tikslą pasiekti. Nuovargio buvau visai palaužtas. Mano laimei, iš kažkur buvo atsiyręs vienu menku arkliuku su didele statine (bačka) mažame vežimėlyje žydelis. Jis man leido užimti vietą ant tos statinės galo. Išsikalbėjau su juo. Žydelis kalbėjo iš gyvenimo praktikos. Jo gerai pažinta lietuviai, neblogai orientuotas ir ano laikų politinėje situacijoje ir visai sveikai galvota apie Lietuvos ateitį. Tai buvo kaimo žydelis, tikras lietuviškas patriotas. Jis be abejonės stojo nepriklausomybininkų pusėje. Jo teigimu žydai, mokėję geruoju sugyventi su lietuviais okupacijose, dar geriau sugebės draugiškus ryšius su jais palaikyti nepriklausomoje Lietuvoje. Pirmą kartą teko su žydu, kad ir nerinktu atstovu, politiniais klausimais išsikalbėti. Jo sveika nuomonė man buvo įdomi ir miela. Ir dėl šitos pasitaikiusios progos man atsileido ta rūgšti nuotaika, kurią manyje sukėlė Daujėnų klebonas kun. Baltrušaitis, nes tik dėl jo dabar buvo progos maloniai pasikalbėti su įdomiu žydeliu.

Būtų per sunku bent trumpai sustoti prie kiekvieno bažnytkaimio ar kiekvieno įdomesnio tuo ar kitu atžvilgiu įvykio, įvykėlio. Daug kas jau išnyko iš atminties aruodų. Pagaliau ir vietos čia per daug užimtų tie smulkūs atsiminimai.

Nežinau, kuriuo metu stabtelėjau Lygumuose. Čia radau klebonaujantį Juozą Rupką. Tai buvo visais atžvilgiais įdomus žmogus: žemaūgis, mažaplaukis žvitrus ir gyvas, inteligentiškas geras pasakorius, nepaisant to, kad jau buvo pasiekęs 80 metų amžiaus. Kun. Rupkos būta ir poeto. Rodė man savo rankraščius ir mėgo juos skaityti kiekviena proga įsigijusiam jo pasitikėjimą svečiui. Gražių dalykų būta jo kūryboje. Tik gaila, kad nesirūpino jos išleisti į pasaulį, o jam mirus, sulaukus bene 90 metų amžiaus, kažkur dingo ir jo kūriniai. Kun. Rupka buvo didelis ir karštas patriotas. Apie Lietuvos Nepriklausomybę jis kalbėjo pro ašaras. Ir džiaugėsi, kad Dievas leido jam taip ilgai gyventi ne be reikalo, nes jo amžiaus svajonė — Nepriklausoma Lietuva jau kūnijosi realybėje, ir jis dar turės laimės Nepriklausomos Lietuvos gyvenimu pasidžiaugti. Pagyveno kun. Rupka dar nemaža, nes mirė 1929 metų gruodžio mėnesio 26 dieną.

Kunigą Rupką įvertinau dar daugiau, pamatęs kiek jis šiokią dieną buvo sukvietęs žmonių. Lygumų rinka buvo grūste prigrūsta žmonėmis: ir važiuotų , ir raitų, ir pėsčių. Daugiausia vyrai. Užlipus man ant viduryje rinkos tam tikslui parengto vežimo, minioj tuoj buvo iškelta keliolika tautinių vėliavų. Man bekalbant, buvo tylu kaip bažnyčioje. Tik ginkluoti vokiečių žandarai, vaikščiodami aplinkui, žvangino savo pentinais. Pasisekimas puikiausias! Kunigas Rupka savo tėvynės meilę mokėjo ir parapiečiams įskiepyti. Prie to vežimo, manau, ne kieno kito, bet to paties klebono buvo padėta aukoms ne lėkštė ir ne dubuo, bet jau nemaža pintinė. Niekas nevaikščio jo aukų rinkti po minią. Klebono buvo pasiūlyta, kad kiekvienas aukotojas pats ateina į nurodytą vietą. Ir aukojo žmonės iš širdies. Aukojo kaip didžiausiam gėriui įsigyti. Nebeprisimenu, bet atrodo, kad Lygumai savo aukingumu po Plungės stovėjo pirmoje eilėje. Lygumų vaizdas man ir šiandien atmintyje ryškiai gyvas.

Per kaimus ir bažnytkaimius, užtrukdamas kiekviename daugiau ar mažiau, atsiradau Šeduvoje. Viskas buvo suorganizuota puikiausiai. Žmonių minios, nors buvo šiokiadienis. Kieno nuo pelnas, neklausiau. To ir šiandien nebežinau. Reikia manyti, kad prie šios organizacijos prisidėjo vietiniai kunigai ir mokytojai. O žmonių nuotaika: užsidegimas, gilus patriotinis nusiteikimas! Visa tai tik padėjo organizatoriams tą didžiulę tautinę demonstraciją suorganizuoti.

Šeduva išsiskyrė iš eilės kitų vietovių savo iniciatyva ir savo planais ateičiai. Čia nepasitenkinta mano kalba, pasiūlymais, bet išeita ir su savaisiais, vietos kalbėtojais. Ypatingai pasižymėjo mokytojas Augustinavičius ir , jei neklystu, vikaras kunigas Vaitiekūnas, miręs bene Jonavoje, būdamas ten klebonu. Vikaras buvo geras organizatorius, gilus demokratas, pasišventėlis, kilniaširdis lietuvis.

Juodu po mano kalbos "paėmė" žodį ir pradėjo raginti minią stvertis jau šiandien ginklo ir varyti vokiečius iš Lietuvos. Taip aiškiai ir atvirai formuluotą šią mintį išgirdau tik Šeduvoje, nors panašių minčių nedrąsiai dar tik paklausimo formoje jau buvo mėtoma ir kitose vietose. Ir Augustinavičius, ir kunigas vikaras minioje rado nemaža pritarimo. Ir nesistebiu: žmonių kantrybė plėšikiško okupanto buvo išsemta.

Žmonės veržėsi į geresnį ir laisvą Nepriklausomos Lietuvos gyvenimą. O į laimę by tik greičiau. Vokiečiai dar tada buvo galingi. Stoti prieš juos su ginklu rankoje, mano manymu, buvo lygu savižudybei. Lietuva ir taip jau gana daug buvo turėjusi aukų. Reikėjo palaukti tam ginklui panaudoti patogesnio laiko.

Mano argumentams žmonės pritarė. Bet vis dėlto jutau, kad savieji kalbėtojai — mokytojas Augustinavičius ir kunigas Vaitiekūnas savo siūlymais ir argumentais buvo artimesni žmonių širdims. Į mano pusę juos daugiau palenkė ne jausmai, bet protas.

Šias visas kalbas ir ginčus Šeduvoje girdėjo taip pat ir vokiečių žandarai. Stebiuosi ir šiandien, kad palietus viešai tokį opų ir vokiečiams pavojingą klausimą, kaip ginklo pavartojimą prieš jų armiją, jie tylėjo ir nekliudė mitingo užbaigti. Tas didysis Šeduvos mitingas baigėsi

(Nukelta į 4 psl.)

Štai taip atrodė neatsikuriančios nepriklausomos Lietuvos kariuomenės laisvės kovų dalyviai — savanoriai kariai: kairėje — kareivis ir puskarininkis, dešinėje — du jauni karininkai.

MILFORDO GATVĖS ELEGIJŲ EPILOGAS

Jonas Aistis

...those who cannot remember the past are condemned to repeat it...
George Santayana

Dažnas mane klausia: o ką tau tas ar anas yra padaręs, kad tu jį taip nepalankiai paminėjai savo rašte. Prisipažinsiu, kad esu labai reta ir laiminga išimtis, kuriam niekas nieko blogo nėra padaręs. Gal kas į akis ar už akių kada liežuviu paplojo, bet tai ir viskas. Ir aš asmeniškai niekam nepuoselėju nei kerš to, nei pagiežos. Nemėgstu tartiufų, fanfaronų, kvailių, melagių ir t.t. Bet šiuos tiktai ignoruoju, ir man vis tiek, ar toks žmogus man skersai kelio praeina, ar karvė, aukštai ragus iškėlusi, pražingsniuoja, ar šunelis, uodegą pabrukęs, prabėga...

Ir vis dėlto, jei opius dalykus rašau, tai man rodos, kad matau ar regiu tokius dalykus ar reiškinius, kurių kiti neįžiūri, ir dėl to jaučiu šventą pareigą pasakyti tai, kas bendram reikalui yra naudinga ar kenksminga. Tuo atveju neimaž nesivaržau, ar man ar kam kitam bus tai malonu ar nemalonu. Daugelis mano, kad man raštas suteikia didelio malonumo. Turėjau ir tebeturiu daugiau besąlyginių gerbėjų negu užkietėjusių niekintojų, bet ne pastarieji, o mano mieli ir artimi draugai labai dažnai mano rašto nesuprato (eilių ir prozos), nors visą gyvenimą dėjau visas įmanomas pastangas rašyti nesudėtingai ir aiškiai. Tai turėdamas galvoje ir pavadinau šią rašinėlių pynę elegijomis. Man šie svarstymai yra daugeliu atžvilgių graudūs ir liūdni. Liūdni dėl to, kad matau, jog jie bus priimti vien tiktai kaip šmaikštūs feljetonai...

Ketvertą dešimtmečių giedojome: iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia... Tie žodžiai atliko savo misiją. Tuo nenoriu pasakyti, kad tie žodžiai jau atgyvenę. Ne, jie yra ir visada mūsuose bus gyvi, kaip bus gyvas ir taurus jų kūrėjo paveikslas. Praeitis yra didelis turtas. Ateities laidas. Tautos stiprybė yra tautinė sąmonė. Ir tautinė sąmonė neturi būti primityvi: laimėj šokanti ir klykian ti, nelaimėj gniužtanti ir verkianti. Vadinasi, vienos stiprybės nepakanka, reikia išminties, ar bent blaivaus proto. Arklys, priežodis sako, turi keturias kojas ir suklumpa, o žmogus turi vieną galvą, tai kaip jis nesuklups...

Yra susidaręs anekdotas apie Starapolės vežiką, rytą vakarą važiavusį aptarnauti geležinkelio stotį. Kartą garbingas starapolietis vežikui sako: gerai, vežk, bet žinai tenai, prie pasisukimo, yra didelė duobė, tai žiūrėk man neišversk... Vežikas ponui atsakė: žinau, pone, tą duobę kaip savo penkis pirštus: keturiasdešimt metų, kai aš rytą vakarą ten ir atgal pro tą duobę važiuoju... Bet, privažiavęs duobę, ir pats išvirto ir poną su vežimu apvertė. Vargais negalais išsikrapštė iš purvo klano ponas ir vežiką bara: ar aš tau, žioply, nesakiau, kad tu mane vėl išversi... kelkis, ko tu čia dabar purve drybsai?.. O vežikas guli, krapšto pakaušį ir samprotauja: keturiasdešimt metų, kai rytą vakarą ten ir atgal važiuoju, ir išvirstu vis toje pačioje vietoje...

Lietuvis galvos nesuka dviem dalykais: gimtąja kalba ir savo tautos istorija. Kalbininkus ir istorikus įskaitant. Kalbininkas esmi, kam man istorija. Istorikas esmi, kam man kalba. Politikas, gydytojas, inžinierius, agronomas, tapytojas, poetas esmi, kam man kalba ir istorija. Mes nepiktžodžiaujame, kaip Curzio Malaparte: questa porca Italia (ta kiaulė Italija)! Garsus rašytojas, bent dešimties knygų autorius, man laiške avižą su ingreku rašė. Vieni rašo, kad rašybos nemoka, kiti, kad iš didelio rašto išeina iš krašto. Vienas lietuvis rašytojas be gramatikos žinių, be rašybos taisyklių, be skyrybos ženklų, be naujos eilės prirašė aibę apysakų... Tai yra galima tik Lietuvoje...

Aš politikas, kam man istorija, o tuo labiau gimtoji kalba... Aš diplomatas ir sakau: du putytės... Ir žmogus kalba visomis svetimomis kalbomis lygiai sklandžiai ir taisyklin gai, kaip savo gimtąja kalba. Ir pagalvoji, ką gi tasai didelis ir pareigingas valdininkas ir pareigūnas visą savo gyvenimą veikė: lošė kortomis, spekuliavo diplomatiniu paketu ir kalbėjo: mės žhynome daug faktai...

Taip, taip... Tokios tokelės... Pažiūrėsime, kai dugną dėsime. O kai ateina dugno dėtis, tai ir pabyra visi statinės šuleliai...

Man mano tautos istorija yra įspėjimas, kad ji, kaip kiškis, turi ir miegot atsimerkus, turi ir miege būti pasiruošusi išganingam šuoliui. Vargas jai, jei ji, atėjus likiminei valandai, bus užsimerkusi, ir jei, įvykių pažadintai, reikės akis krapštytis ir galvoti, kas čia aplinkui dedasi.

Tai kalbėdamas kalbu į visą tautą, ypač į tėvynėje likusius. Reikia ryšių. Ką mes mato me, jie nemato, ką jie mato, mes nematome. Bet lazda turi ir antrą galą. Turint galvoje vieną lietuvio būdo bruožą, kudakuoti prieš padedant kiaušinį. Antra, tai lietuvis gana panašus į senovės šveicarą, pasiruošusį sušalti prie svetimų vartų. Ryšiai tie yra neįmanomi. Daugis jų nori, bet dienos šeimininkai nuoširdžių ryšių nenori. Jei netarpiški ryšiai neįmanomi, tebūnie jie tarpiški. Tebūnie viena mintis, tebūnie vienas troškimas, tebūnie viena viltis ir vienas tikėjimas... kai molio kojomis kolosas susverdės ir grius. Ne mes jį pražūtin būsime pastumę. Ne mūsų reikalas ir juoba tikslas jį palaikyti ar paremti. Akylesniam jau šiandien aišku, kad jis grius. Kada? Ryt? Poryt? Po metų? Po dešimtmečio? Po šimtmečio? Koks skirtumas? Bet aišku, kad tai bus. Laikas veikia mūsų naudai ir mūsų nenaudai, bet jis veikia. Ir jis visada veiks mūsų naudai, jei mes tos valandos lauksime, jei mes pasiruošime, jei ji neužklups netikėtai.

Kiekvienas veiksmas iššaukia atoveiksmį. Reikia atminti, kad reakcija bus pozicijos, ne opozicijos. Ji gins tai, ką turi: pilvą ir kailį. Reikia jau dabar sudaryti sąlygas, kad žmogus galėtų tikėtis bent sveiką kailį išnešti.

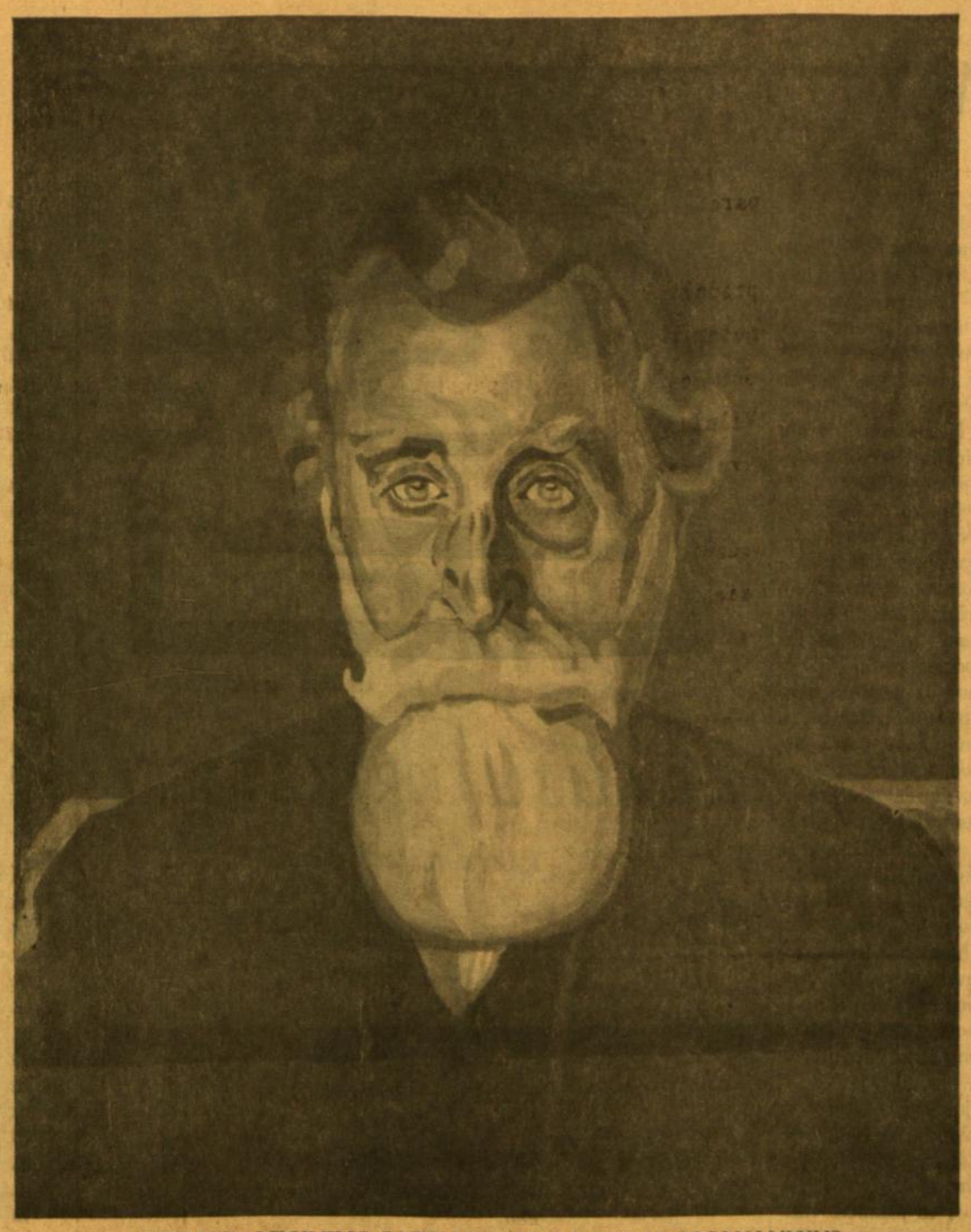

LIETUVOS ATGIMIMO PATRIARCHAS DR. JONAS BASANAVIČIUS
Portretas tapytas dail. Jono Šileikos. Paveikslas yra lietuvių tėvų marijonų nuosavybė. Jis puošia "Draugo" redakcijos patalpas Chicagoje.

Sumaisčiuose visada ir visur vyksta atsiskaitymas ir sauvalė. Mes esame mažas viene tas ir mums lemiamu momentu kailių pramonė mažiausiai turėtų rūpėti. Ypač jei būtų galimybė svarbesnius dalykus išspręsti. Nekantrus atsiskaitymas būtų lygus išdavys tei. Reikia atminti dar ir tai, kad nėra kaltės žemėje, kurios žmogus negalėtų atpirkti...

Kerštas yra nesąmonė, jis ir pačiam kerštautojui nenaudingas. Tas jausmas ir veiksmas yra nežmoniškas. Jo niekad negalima pateisinti. Ypač tai tinka masinių kerštо aistrų prasiveržimams. Jis niekad savitarpiuose santykiuose neturėtų būti praktikuojamas. Sauvalė į nieką gerą nenuveda. Kerštas neturi nei teisės, nei teisėtumo. Juo naudojasi tiktai menkos moralės žmonės ir nusikaltėliai.

Reikia atminti ir juoba įsisąmoninti, kad tai yra okupacija, kad ji atėjo iš lauko, ne iš vidaus. Ne perversmas, nors ne vienam iki šiol tokie nuopelnai sapne sapnuojasi. Visai tai galėjo įvykti be liaudies seimo, be pra šymo inkorporuoti, be nieko. Dar daugiau, ru sams rūpėjo sukompromituoti pačią partiją tautos akyse, ne vien "buržuazinę kliką". Nereikia nei kalbėti, kad lietuviams komunistam labiau negu kam kitam kito kelio nebuvo, kaip ir dabar jo nėra. Tautai nusikalto ne kolektyvas, bet atskiri nusikaltėliai. Nesu naivus ir gerai žinau, kad daugiui nūdienių partiečių yra daug sunkiau negu eiliniam lietuviui. Ne vienas yra pastatytas tą košę virti prieš savo norą. Prieš juos yra nukreiptas kūjis ir piautuvas: kūjis ties kakta, piau tuvas po smakru...

Jie gali susiriesdami girtis didžiosios rusų tautos draugyste ir geradarybėmis, bet to sios fikcijos realybė yra tokia: jei žuvis ir svečias į trečią dieną dvokia, tai svetima oku pacija, svetima kariuomenė ir svetima administracija jau trečią minutę nepakenčiamai pašvinksta. Vadinas, vietiniai pareigūnai oku paciją aštriau ir giliau jaučia negu eilinis lietuvis. Jie ją jaučia nuolatos ir kasdien, dieną ir naktį. Būti pastumdėliu niekam negali būti lengva. Ypač, kad stumdytojai labai dažnai yra kvailesni už pastumdėlius...

Kai mes tuos pastumdėlius koliojame, jiems, aišku, yra nesmagu, nors pats mūsų koliojimas yra okupanto akyse jų ištikimybės laidas. Jiems kritika naudinga, bet nemaloni...

Mes turėtume sudaryti tokias sąlygas, kad jie galėtų pasitikėti permainomis. Tai yra, kad jie būtų bent tikri, kad jų kailiui pavojus negresia. Tuo atveju, manau, jie stengtųsi laiku persiorientuoti ir daug bendram reikalui padėti. Jiems okupacija bus netarpiškai nusibodusi. Bet svarbiausia yra tai, kad jie netarpiškai bus pažinę okupantą ir mokės su juo geriau dorotis...

Man teko akivaizdžiai matyti, kas vyko Prancūzijoje pirmomis išlaisvinimo dienomis. Viename Paryžiaus mieste buvo rasta daugiau kaip septyniasdešimt tūkstančių kalintinų kolaborantų. Jie buvo puolami pasiučiau negu vokiečiai... Beveik visos tautos energija buvo pajungta kolaborantų gaudymui ir teisimui... Įspūdingiausiai, o kartu ir šlykščiausiai buvo dorojamasi su prostitutėmis, kolaboravusiomis su vokiečiais... Jas nu skustomis galvomis ir nuogintelaites nuogas įsiutusi minia vedžiodavo valandų valandomis po gatves. Ir tame įsiutusiame minių siautėjime jos bene vienintelės buvo su išlaisvinimu atgavusios žmogiškąjį orumą: spiaudomos, mušamos, spardomos ir stumdo mos, kaip tikros kankinės, ėjo išdidžiai pakėlusios galvą, stipresnės silpnesnes nuo smūgių dengdamos, nepaeinančias vesdamos...

Ir aš manau, kad Prancūzija ilgai po karo neatsigavo ir visiems laikams prarado savo prestižą tik dėl to, kad, aliantų išlaisvinta, prarado pusiausvyrą ir rimtį. Petain'o ir Lavalio teismai bus visos tautos gėda.

Atsimenu, kai, tuojaus po karo, sutikau vieną lietuvį valstybininką ir paklausiau: o jei vokiečiai būtų leidę savarankiškai tvarky tis ir visi okupanto talkininkai būtų buvę susemti į bučių, kas su jais būtų mūsų, lietuvių, daroma? Atsakė: o gi nieko... nebent pačius aršiuosius, sudėjus į didelį narvą ir atidavus Pupų Dėdei, kad jis juos su savo cirku po prekyvietes žmonėms rodytų, kaip nematytus dyvus, o paskui paleisti ir tesiverčia, kaip išmano. Nors tai buvo pasakyta su kruo pele humoro, bet, manau, kad tai būtų buvęs pats išmintingiausias sprendimas... Ir dar net su vežiojimu nereikėtų skubintis. Tuo atveju nėra jokios prasmės ir jokio tikslo iš jų daryti nusikaltėlius ar kankinius, nebent kuris būtų piktnaudojęs savo padėtį ir individualiai ir asmeniškai būtų nusikaltęs bendriesiems žmoniškumo dėsniams...

Okupanto atveju skrupulų neturėtų būti daroma. Už vieną dantį visus dantis išmalti.

Mane anos pusės žmonės kraugeriu vadina. Savo laiku ir savoje vietoje esu išdėstęs savo pažiūras į karą. Neskiriu puolimo karo nuo gynimosi. Į karą žiūriu ispanų dailininko Francisco Goya y Lucientes akimis ir vaizdais. Nematau kare jokio didžiadvasiškumo ir jokio kilnumo, ir tik dėl to, kad dar tikiu žmogumi. Tačiau belaukiant geresnių laikų reikia elgtis su didesniu (kai galima!), kaip didesnysis elgiasi su mažesniu. Akiplėšą ir smarkuolį, ne silpną ir ne žioplį, pasaulis gar bins. Visiems tai yra aišku, kaip diena ir kaip du kart du keturi. Rusai iki stabmeldybės pakėlė karo liaupsę. Ir dabar visos to milžino įstangos pajungtos karo dievaičio aukurui. Tegu tie pacifistai paskaito šimtus po paskuti nio karo parašytų knygų apie žudymą, kaip žygį ir pasiaukojimą. Gerai, kad iškėlė Pirčiupį, bet negerai, kad keliolika rusų padarytų pirčiupių nutylima. Prisižiūrėkite geriau

(Nukelta į 4 psl.)

PIRMOJI PAŽINTIS

IŠTRAUKA IŠ RAŠOMO ROMANO.

Jurgis Jankus

Vokiečiai kaip ir išėjo. Nebebuvo žandarų, nebereikėjo duoti duoklių nei pilti pyliavų, bet vokiečių kareivių vis dar pasimaišydavo, kur pernakvodavo, kur koks būrelis ir vieną kitą dieną pabūdavo, bet valdžios per daug neberodė. Žmonės kalbėjo apie savivaldą, bet niekas nieko tikra nedarė. Kai kurie vyrai iš praeinančių vokiečių išsimainė į sviestą ir lašinius karinius šautuvus, kad reikale būtų su kuo apsiginti.

Per pamokslą kunigas paskelbė, kad jau yra sava lietuviška valdžia, ir ragino vyrus stoti savanoriais į savo kariuomenę, nes vokiečiams traukiantis į jų vietą vėl slinko rusai. Pasivadinę bolševikais, bet tie patys rusai, tik daug žiauresni, tokie beatodairiški.

Iš tikrųjų niekas iš arti nebuvo jų matęs, tik girdėjo einant negeras kalbas, kad tą išvežė, aną nusivedę pakrūmėn nušovė.

Vieni buvo pasmešę eiti į savanorius, kiti sakė kad reikia burtis krūvon, rūpintis ginklais ir gintis patiems, bet daugumos jaunimo akys buvo nukreiptos į Palį, tik tas nieko nesakė, bet vaikščiojo tylus ir apsiniaukęs. Po juodu dešinės akies raiščiu atrodė dar tylesnis ir dar tamsesnis. Net pagauti jį buvo sunku. Beveik kiekvieną rytą užsimesdavo šautuvą ir išeidavo į miškus, o grįždavo vėlai, kai daugumas jau būdavo sugulę. Visi juto, kad jis kažin ką galvoja, kiti sakė, kad laukia Jono sugrįžtant, dar kiti, kad išdaviko ieško, bet nė vienas nenuvokė, kad Palys gyvena nesusigaudymo valandą. Dveji metai slapstymosi padarė savo. Per tą laiką reikėjo daug sykių apsispręsti, bet niekada nereikėjo paklusti. Pats sprendė, pats ir vykdė. Kartais reikėjo susitarti su Jonu, bet juodu buvo kaip vienas, bent dabar, jau iš tolo, atrodė, kaip vienas, bet išėjus savanoriu, reikės pasiduoti dresūrai ir vykdyti įsakymus, kurie gali atrodyti nevykdomi. Jis žinojo, kad visų jaunųjų ir net daugumos vyresniųjų akys ir mintys kreipiasi į jį, ir galvon įkyriai lindo mintis, surinkti kelių kaimų vyrus, gal net viso valsčiaus, apsiginkluoti ir gintis. Jeigu ateis sava kariuomenė, jungtis kartu, o jeigu ne, — laikytis patiems. Neprotinga atrodė visiems išeiti kažin kur į kitą pakraštį, o čia palikti visus beginklius. Ypač jog kalbos ėjo, kad nuo bolševikų pirmiausia kenčia tos šeimos, kurių kas nors savanoriais yra išėjęs. Tik savo galvojimų niekam nepasakė, nes juto, kad ir pačiam giliai viduje dar kažin ko trūksta, kad imtų, atsistotų priešaky visų, pradėtų tvarkyti, pradėtų dalinti įsakymus. Pats gerai žinojo, kad reikale nebuvo bailys, bet tik dabar suprato, kad drąsos užteko veikti vienam, bet atsistoti prieky viso valsčiaus, reikėjo kitokios drąsos, kurios rasti negalėjo.

Net senasis Navikas negalėjo nuvokti, kas sukosi Palio galvoje, bet juto, kad Palys vengia ne tik kitų, bet jo paties. Tie miškiniai plujojimai vis labiau kėlė rūpesčio, kad, bolševikam vis labiau artėjant, Palys nenukryptų jų pusėn. Pats tos minties bijojo, bet ji drauge su nežinojimu vis labiau lindo galvon. Sekmadienį, neramumo varomas, anksčiau išsirengė bažnyčion, apsuko ratą paupeliais, apžiūrėdamas ką tik iš po sniego prasikalusias dirvas, dar porą varsnų paėjo į šoną ir atsidūrė Palio kieme. Prie durų kelis akimirksnius pastovėjo su jausmu, lyg eitų vidun su užslėptu piktumu ar priekaištu. Net paėmęs už durų rankenos, dar valandėlę nesiryžo eit vidun. Atrodė daug lengviau eiti ir nueiti. Pagaliau susitelkė, pastūmė duris ir įžengė per sienkstį, apsisprendęs vieną sykį viską išsiaiškinti, nors reikėtų ir apsirėkauti. Tik trobos duris beveriant topterėjo, kad jo atėjimas gali būti jau po visam, kad Palys gali būti jau visiškai išėjęs. Bet jis, lyg žinodamas Naviko mintį, irgi buvo pasirengęs ei ti. Stovėjo vidury trobos ir movėsi pirštines.

Bežengdamas per slenkstį, Navikas pasisveikino ir tuoj pridėjo:

— Į bažnyčią.

— Žadu. Gal koks reikalas? Tada paliksim kitam sekmadieniui.

— Koks čia reikalas sekmadienį! Aš irgi į bažnyčią, tik pasukau per laukus, pažiūrėti, kaip rytšaliai žiemkenčius kilnoja.

— Tada galim eiti, — ties žiemkenčiais nė nestabterėjęs, pasiūlė Palys. — Mama išbėgo į anksty bąsias, — pridėjo , lyg norėdamas pasiteisinti, kodėl troboj jos nematyti.

Abu ėjo tylėdami. Kieti batai brazdino pavasarinį, gero vyro nelaikantį rytmetinį gruodą, bet dangus buvo apsiniaukęs ir pilnas šaltos drėgmės kaip rudenį.

— Tai mamą turėtumėm kur nors susitikti, — nutraukė tylėjimą Navikas.

— Mamą? — nusišypsojo Palys. — Ji išėjo išklausyti visas trejas. Be mišparų ir prašyte jos neišprašysi.

— Teisybė, ką gi moteriškė visą šventą dieną namie veiks... — nutęsė Navikas.

Kai vienas ėjo padirviais, turėjo ir ką pasakyti, žinojo ir kaip sakyti, net žodis žodį vijo, visi tokie aiškūs ir kiekvienas savo vietoj, bet, sutikus Palį, visi išsisklaidė ir apie patį reikalą pradėti nebebuvo nė vieno daro po liežuviu. Per tuos porą metų Palys iš petingo grytelninko pasidarė kažin kas kitas, visiškai nau jas, su kuriuo nebebuvo galima kalbėti iš viršaus apačion. Buvo tai, lyg kampininko vaikas išėjęs į kunigus: kai kiaules ganė, lengva ranka botagu per pakinkius užveldavai, o kai nužengė nuo altoriaus, taip ir nebesugaudai žodžių, nors jis tave ir tuo pačiu dėde tebevadina.

Palys irgi norėjo išsišnekėti su Naviku, bet pradėti jam tinkamo žodžio irgi nebuvo. Rodėsi, išdėstys, kas širdį gula, o tas, pypkę iš burnos išsitraukęs, spinktels kur į šalytakę ir pasakys: "Tai va, ir įsigeidė kiaulė ragaišio".

Taip juodu ir ėjo pavarnalėkniais, paskum per dvaro lauką didžiojo griovio pakraščiu, kol priešais iš dvaro vieškelėlio į tą patį pagriovį skara plasnodama įsuko moteriškė.

— Nagi žiūrėk, ar ne tavo mama? — pro pypkės kandiklį prašneko Navikas.

— Taigi ir aš žiūriu. Tur būt, ką nors atsiminė namie, — atsakė Palys ir sustojo.

Abu sustojo.

Moteriškė irgi pamatė juodu ir abiem rankom ėmė moti, kad toliau nebeitų, o jau artyn protekinė pribėgusi pro uždusimą ėmė šaukti:

— Neikit! Nebeikit. Pilnas dvaras ruskių. Ir rinkelėje vežimus susistatę kažin ko laukia. Į bažnyčios bokštą susilipę dairosi. Kiti dvaro malūne sėdi. Tik, susimildami, neikit.

— Ar žmonėms ką daro? — paklausė Palys.

(Nukelta į 4 psl.)

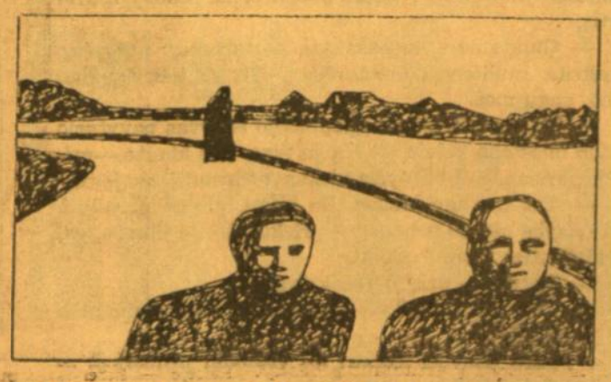

Ir patraukė taku tolyn... Motina dar ilgai stovėjo pagriovy.

PER BEKYLANČIĄ LAISVĖN LIETUVĄ

(Atkelta iš 2 psl.)

ramiai ir be incidentų. Ir Šeduva sudėjo Lietuvos laisvei atgauti nemažą auką.

Išvykau iš Šeduvos toliau nie kieno nekliudomas, nors po tokio nuomonių pasikeitimo netikėjau, kad vokiečiai leistų man tęsti kelionę. Ir šeduviškiai taip pat turėjo laiko nurimti ir neramioms mintims išsklaidyti, nes žandarai juos pradėjo gaudyti tik po trijų dienų. Pirmieji buvo areštuoti, ko ir reikėjo laukti, mokytojas Augustinavičius, minėtas kunigas vikaras ir eilė kitų aktingesnių vietos žmonių, kurie net nebuvo minėtame mitinge ir žodžio ten nepratarė. Įdomią nuomonę, kaip teko patirti iš kitų pasakojimų, žandarai susidarė apie mane. Kas aš esu, jie nežinojo, o šeduviškiai to nesakė. Jie visi vyriškai laikėsi tardyme, mano pavardės neišdavė. Žandarų teigimu, aš turėjau būti bolševikas, kaip ir kunigas vikaras ir mokytojas Augustinavičius. Jiems aš nebuvau kunigas, ir mano sutana, kurią dėvėjau visą kelionės laiką, žandarams atrodė buvusi pavogta iš kažkurio kunigo. O aš ją dėvėjęs tik dėl to, kad mažiau atkreipčiau į save žandaro vokiečio akį. Sutana, jų manymu, buvo vogta, nes ji buvusi man aiškiai per trumpa: siekė nedaug kiek žemiau kelių.

O sutanos paslaptis buvo labai paprasta: ją vieną teturėjau nuo pat studijų pradžios Petrapilio Dvasinėje akademijoje. Aišku, kad dažnai ją reformuojant ir pakerpant susidėvėjimo žymes, kurių dažniausiai pasiro dydavo ilgų skvernų apačioje, ji gerokai sutrumpėjo. Tikrai atrodė, kad ne man ji buvo siūta. Bet iš to dar nesekė, kad aš ją buvau iš bet kurio savo kolegos neprašomai ir nematomai pasisavinęs.

Ir dabar vokiečiai visu uolumu stvėrėsi mane gaudyti, kaip persirengusį vogta kunigo sutana bolševiką. Bet vis dėlto, nepaisant jų uolumo ir pastangų, gal dėka ir lietuvių sugebėjimo juos klaidinti, pagaliau gal ir dėl apirusios žandarų organizacijos man pavyko, neskubinant tempo ir nekeičiant darbo plano, pasiekti Švėkšną.

Kunigo Juliaus Maciejauskio prašomas Švėkšnoje apsiėmiau vesti trijų dienų tautines misijas šalia misionieriaus, vedusio religines misijas. Misionieriaus laikas buvo nuo ryto ligi 5 valandos vakaro, o mano nuo 5 valandos iki 10-12 valandos nakties. Darbo turėjom abudu: žmonių minios. Valandos ir klausymas jų nealsino. Tesėjo su didele kantrybe ir plieniniu pasišventimu. Kas dieną žmonių skaičius vis didėjo. Ar misionieriaus ar mano nuopelnas, nežinau. Gal abiejų kartu. Džiaugiausi, jog turiu tokią plačią dirvą, į kurią galėjau sėti pilnomis rieškučiomis tautos žodį. Nė vienas grūdas, manau, nežlugo. Džiaugėsi ir kilniaširdis parapijos klebonas prel. Maciejauskis, nes juto ir suprato, kad jo parapija visais atžvilgiais po tokių kursų nejuokais visais atžvilgiais dvasioje sustiprės.

Bet vokiečių žandarai nerimo: zujo tai vienas, tai kitas aplink, traukdami tą ar kitą sugautą žmogų už liežuvio. Maciejauskio aiškinimas, kad tai esą misijos, jų neįtikino, nes tas antrasis misionierius kalbėjo ne bažnyčioje, bet susirinkimų salėje. Antrasis misionierius be bažnytinių žymių — kamžos ir stulos — ir kalbėjo ne bažnytinėmis temomis.

Švėkšnoje ir jos apylinkėse siautėjo vokiečių žandaras mažlietuvis Jonaitis. Niekas nenorėjo įkliūti į jo rankas. Jo visi vengė, kaip nelaimės. Į to Jonaičio rankas trečią misijų dieną pakliuvau aš ir vietos klebonas Maciejauskis. Kas man? Svieto perėjūnas, pusę metų diena dienon važinėjęs iš vietos į vietą, berdamas lietuviams sunkiai pakeliamus okupantui žodžius. Kasdien buvau pasirengęs susidurti su tais ar kitais pavojais, o visas mano turtas buvo mažas mazgelis su baltinių atmaina.

(Bus daugiau)

● **Lietuviai "Books Abroad" puslapiuose.** "Books Abroad" anglų kalba leidžiamam žurnale, išeinančiam kas metų ketvirtis, naujausiame numeryje (1968 m. žiemos) recenzuojama daugybė knygų svetimomis kalbomis. Be recenzuojamų vokiečių, lenkų, ispanų, danų ir kitomis kalbomis knygų, aptariama ir keletas lietuvių leidinių. Beveik visi šio žurnalo bendradarbiai yra kokių nors JAV universitetų ar kolegijų profesoriai. Numeryje Birutė Ciplijauskaitė rašo apie ispanų poetą Jorge Guillen, kuriam šiame numeryje yra skirta ir daugiau straipsnių, prof. Rimv. Šilbajoris recenzuoja Škėmos raštų I tomą ir "Trečiąją pradalgę", suminėdamas keletą šio metraščio bendradarbių ir ilgesniu sakiniu aptardamas Anat. Kairio vieno veiksmo vaidinimą "tragedy in the comical manner". Dr. A. Šešplaukis rašo apie Alo-yzo Barono "Trečiąją moterį". Iš žurnalo 176 psl. daugiau kaip šimtas puslapių skiriama gausybės knygų aptarimui, iš kurių galima susidaryti gana neblogą pasaulio literatūros vaizdą. Leidinyje randame recenzijų ir apie mūsų kaimynų latvių ir estų leidinius.

Piešinys Alvydo Bičiūno

KRAUJU KRIKŠTYTI

KAZYS BRADŪNAS

Mano genties
Pirmajam pilkapy guli
Visi jauni,
Visi gražūs,
Su rūtom prie kepurių,
Susižiedavę su mirtimi.

Kas juos paguldė?
Kam juos užklojo
Ten,
Kur sauso šaltinio dugne
Plyšta žemės širdis...

Imk ir laikyki
Balto kaulo žvakidę —
Nekvėpuok... neužpūski
Mėlyno lino liepsnos...

Dabar
Mano tautos
Paskutiniam pilkapy gimsta
Legendos grūdas,
Sėkla dainos,
Ir krauju krikštyti
Tampa vėl gyvybe.

MILFORDO GATVĖS ELEGIJŲ EPILOGAS

(Atkelta iš 5 psl.)

patys į save... Pažiūrėkite į brolių krauju suteptas rankas, pasvarstykite ir tada tiktai teiskite kitus.

Tauta turi būti budri ir žvali. Be to, niekad nereikia per daug užsižiūrėti į vieną vietą, į vieną daiktą. Nereikia užmiršti, kad didelių sumaiščių atveju mus tikriausiai vėl puls lenkai... Beginklis visada yra masinantis grobis. Ir kaimynai būtų žiopliai, kad beginklio nepultų... Iš to reikia pasidaryti išvadas. Lenkų "socializmas" yra žemaitiškas juokun darbs. Jie šiandien tokie pat šovinistai, kaip bocianskių laikais. Perspektyvos, kaip matome, nelabai viliojančios, bet ir nusiminti nėra ko. Svarbu pavojaus laukti, svarbu visu rimtumu jį sutikti...

Tūlas paklaus, iš ko aš spėju, kad tas didelis gramozdas sugrius. Turiu duomenų, kurie neklysta. Rusai kitur kiršino rases ir tautybes, bet užmiršo, kad jie patys yra rasė ir tautybė. Jie nė nemanė, kad tai buvo bumerangas, kuris pirmiausia grįš į kilmės tautybę, tai yra į tą vietą, iš kurios bumerangas buvo paleistas. Kitur gal bus tiktai trintis, o jiems bus tai žūtbūtinė kova...

Ar seniai jie čia didžiavosi ir visam pasauliui grasino devynių šimtų milijonų socialistinių kraštų vienybe, o nūnai iš tos vienybės pikšt išėjo. Šiandien tie skaičiai keturiais penktadaliais nukrito... Rusai, iš tikrųjų, lieka vieni, ir nevieningi. Ta galybė mažės, irs, bet nieku būdu jau neaugs...

To negana. Pati pagrindinė to koloso griuvimo apraiška yra tarybinio pilvo augimas, dėl to yra rimto pagrindo manyti, kad netrukus liesos proletarinės kojos nepajėgs atlaikyti buržujiško krūvio. Tarybinė visuomenė buržuazėja ne dienomis, o valandomis... Jei kadaise proletaras pasigesdavo laisvės, tai naujoji tarybinė buržuazija jau spiauna į laisvę, tik visu uvėrumu klykia laisvių ir kitų patogumų. Man rodos, kad laisvės idėją maitoja Vakarai arba demokratijos, kurie mano, kad teisiami rašytojai kovoja už laisvę. Tai didelė netiesa. Tie rašytojai už rusų imperiją, už tautybių naikinimą, už tarybinę diktatūrą. Nieks nepastebėjo Evgenij Evtušenko tikrojo veido, kai jis prieš keletą metų Suomijoj nusiėmė savo buržuaziniai-tarybinę kaukę... ir suomiuose įžiūrėjo nacius...

Rusų kinų ginčas yra ideologinis ginčas. Rusai tą ginčą nori suversti vienam Mao... O čia yra aiškus rusiškojo komunizmo pačių esminių pagrindų susmukimas. Pirmykščio komunistinio ar socialistinio turinio rusuose jau nėra, viskas laikosi darbo žmonių, tai yra, tarybinių "darbuotojų" diktatūros formomis, tai yra, asmenybės kulto laikais išdirbtomis priemonėmis — teroru.

Keista, net ir Lietuvoje yra visa eilė periodinių leidinių pačios žemiausios, o drauge ir pačios ogiausios rūšies miesčioniškumui auklėti. Ne gana to, ir akademikai ir kaimo korespondentai tą lėkštų miesčioniškumą pateikia kaip kažkokį negirdėtą neregėtą tarybinės visuomenės laimėjimą...

Pilna socialinių prieštaravimų ir absurdų tarybinė visuomenė negalės ilgai patverti dėl tos paprastos priežasties, kad ta visuomenė tolydžio šviečiasi ir ją nebus taip lengva, kaip kadais proletariatą, už nosies vedžioti ir mulkinti. Ne paslaptis, kad pavaldiniai jau masiškai intelektualiai daugiau pažengę už valdančiuosius sluoksnius. Ta dalykų būklė tolydžio vis labiau aštrins trintį. Pigaus melo, pigių dūmų akysna leidimo ir kitų primityviai šiurkščių valdymo priemonių ateina nuoseklus ir dėsningas galas...

Stalino laikais rusiškasis komunizmas buvo pasiekęs zenitą. Jis dabar neatšaukiamai leidžiasi žemyn, smunka, darosi reakcinis. Rusų nuolatinis prestižo ir galybės siekimas tą procesą gilina ir varo į akligatvį. Iš to nedarau greitų išvadų, o juoba nenustatau terminų. Rusų tauta didelė, savo mažumas gerokai aprusinus. Didelėj valstybėj mažumų padėtis yra labai sunki ir beveik beviltiška. Ypač rusuose, kur valdžia amžių amžiais buvo satrapiškai žiauri, o dabar pasiekusi despotizmo zenitą. Rusai šiandien patys jaučia, kad jiems pagrindas iš po kojų pradeda slysti, dėl to jie skubos keliu didina savo etninį elementą: pagreitintai rusinami ukrainiečiai, gudai, kai kurios vidurinės Azijos tautos, na ir varomas pleištas per Latviją į Rygos įlanką... Kai tas procesas bus užbaigtas, kitos mažumos rusams didelių problemų negalės daryti. Lietuvos padėtis, turint galvoje Kaliningrado sritį, nėra pavydėtina...

Nežinau, ar tai tiesa ar ne, bet iš tėvynėj apsilankančių ir iš čionykščių dažnai tenka nugirsti, kad rusai nori dalį Prūsos Lietuvai perleisti. Lietuviai, esą kratosi, nes tada turėsią didesnę rusų mažumą krašte. Jei tai būtų tiesa, vis dėlto paklusčiau patarlės, kuri sako: duoda — imk! Tauta be problemos, be sunkumų, yra ne tauta, o šlapia mazgotė. Lietuviška iniciatyva turėtų labai lemiamų tam kraštui pasekmių. Reikia atminti dar ir tai, kad lietuviai tik savęs valdyti negeba, o kitus ana kaip sutvarko... Bet man atrodo, kad tie gandeliai yra tiktai bolševikiškos propagandos burbuliukai...

Tačiau esamomis sąlygomis, jei kada kiltų kokia suirutė, tai esu tikras, kad šiandienykštės Kaliningrado srities rusišką elementą ir kitą "iš įvairių sąjungos rajonų atkeltą" elementą per gerą pusdienį sudorotų lenkai. Jie turi praktiką radikaliai elgtis "atgautose žemėse". Lenkai, sumaišių atveju visus Prūson atkeltuosius išskers kaip paršiukus, kaip jie sunaikino 2,384,000 vokiečių "atgautose žemėse" (žr. Eberhard Orthband, 1043 p.). Tose atgautose žemėse lenkai savo etninio elemento neturėję nei vienos promilės, o šiandien Lenkija yra beveik visai neturinti tautinių mažumų šalis. Ji yra tuo atžvilgiu laimingiausia tauta visame pasaulyje...

Ir taip apie ateitį begalvojant, apima baisus ilgesys, sunki ir skaudi melancholija, jog noriu šaukti su Karoliu Orleaniečiu:

Išeikit, eikit, eikit sau
Jūs, mano rūpesčiai,, vargai!

Vartau suomių knygas. Jose taip apstu balsių. Su diakritiškais ženklais ir be jų. Galvoju, kodėl ta tauta taip šauni. Gal dėl to, kad nuo septynioliktojo amžiaus turėjo universitetą. Gal dėl to, kad suomių žemės išskirtiniai pažymiai yra tiktai akmuo ir vanduo. Ispanai be akmens ir vandens turi dar skliautą. Suomiai tik baltas naktis ir lapių skurdą. O kai grįžtu prie savosios, tai man rodos, kad mes visame savo istorijos būvyje

(Nukelta į 5 psl.)

PIRMOJI PAŽINTIS

(Atkelta iš 3 psl.)

— Kol kas ne. Tik vakar vakare susigrūdo. Sako, mes jums nieko nedarysim. Mes, sako, tik ieškom, kur tie jūsų baltieji.

— Kad nieko nedaro, galėtumėm ir nueiti, —vėl nutęsė Palys.

— Ar tau susimaišė, vaike, — šoko motina.

Bet Palys šypsojosi.

— Jeigu jau vokietys nesudorojo, tai ruskio kol kas nebijau. Jei prisikabins, sakysiu, kad ir aš raudonas.

— Ar jau tu Dievo nebebijai!

— Mama, nesirūpink. Aš tik raudonas, kai šaltas vėjas gerai pripučia. Tai kaip, dėde, patrauksim pažiūrėti ruskelių. Norėčiau tas blakutes iš arti apžiūrėti.

— Galim patraukti. Sekmadienis, būsim ne vieni.

Motina norėjo ką sakyti, bet Palys viena ranka apkabino per pečius, spustelėjo kaip mergaitę prie savęs, paskum paleido ir pasakė:

—Nebijok, mes einam ne muštis, tik pasižiūrėti.

Ir patraukė taku tolyn. Paskui jį Navikas. Motina dar ilgai stovėjo pagriovy, per veidus lėtai krito ašaros. Kai vyrai jau buvo gerą galą paėję, pakėlė ranką, peržegnojo kartą, kitą, trečią, paskum skaros kampu nusibraukė ašaras ir tol stovėjo, kol juodu išnyko už dvaro gyvatvorės.

* * *

Miestely juodu buvo ne vieni. Ir daugiau žmonių ėjo bažnyčion. Ne tiek, kiek kiekvieną sekmadienį, bet ėjo. Pagal pašto degėsius stovėjo trys ilgi poriniai ūkiniai vežimai, apie juos būriavosi gal trisdešimt ar keturiasdešimt kareivių, daugumas jaunučių, gal net septyniolikmečių, ilgų senos caro armijos milinių skvernus paleidusių beveik ligi žemės. Vyrams besidairant, iš kito rinkelės kampo išlėkė du raiti, prišoko prie vežimų, kažin ką pranešė, vienas iš tarpo tuoj išėjo priekin, šūktelėjo kelis žodžius, tuoj suklegėjo šautuvų spynos ir vėl nutilo.

— Ar tik neateina mūsų kariuomenė?—kažin kuris pratarė.

— Ko gera, pateksim į patį vidurį,—atsiliepė kitas.

— Išgaudys kaip viščiukus. Anokie čia kareiviai, — vėl prašneko pirmasis.

— Kad jie į bokštą turi įsikėlę Maksimą. Iš kur eis, į visas puses gali sėjoti kaip vėtykle, — neužsileido kitas.

Visų akys pakilo į bokštą. Iš ten, prie angos šono prisiglaudęs kareivis žvalgėsi per žiūrovus. Tuo tarpu prie vežimų susispietęs būrelis vėl padriko: vieni vaikštinėjo, tur būt, norėdami kiek apšilti, kiti ėmė ramstytis vežėčių, o kai kurie net sulipo į vežimus ir susirietė šiauduose. Raiteliai vėl užsėdo ant arklių ir žingine nujojo dvaro link.

— Pažiūrėjo, ar moka vaikai šautuvus užsitaisyti, —pirmą kartą pravėrė burną Palys ir pasuko bažnyčion. Paskui jį nusekė ir kiti. Sumą skaityte atskaitė pats klebonas, paskum perskaitė evangeliją, pasakė, kad mišparų nebebus, nė žodžio nepridėjęs, išlipo iš sakyklos ir net į šalis nepažvelgdamas nuėjo zakrastijon. Žmonės sužiuro į vienas kitą ir tyliai pradėjo skirstytis.

— Galėjo nors ką pasakyti, — tarpdury prašneko apskrita, raudonveidė moterėlė. — Jis vis tiek daugiau žino, negu mes.

— Durna galva... — nubumbėjo senyvas pavytusio veido miestelio kalvis. — Ką jis žino, kas klauso,—pridėjo garsiau. — Į bažnyčią niekam nedraudžiama įeiti.

— Tai kas kad klauso. Ko bijoti teisybę pasakyti. Už teisybę niekas nebaus, — priekin iššoko jaunas, gal dvidešimties metų vyrukas.

— Katrą, — prisimerkė kalvis.

— Kaip tai katrą? — neprarasdamas įžulumo atšovė jauniklis.

— Katrą teisybę, sakau? — vienodai primerkęs akis tebelaikė kalvis.

— Tikrą teisybę. Ne ponų ir ne kunigų, bet tikrą teisybę. Darbininkų teisybę.

— A, darbininkų...— kalvio veide nekrustelėjo nė vienas bruožas, tik akys, rodos, labiau sužibo pro siaurus akių plyšelius. — Gerai , še! Palyginkinkim, — ir jis staiga ištiesė rankas delnais į viršų, pirštų galais beveik siekdamas jauniklio pilvą. — Va, mano teisybė. Dabar ištiesk savo, ir visi pamatysim, kuris esam arčiau poniškos teisybės.

— Tiesk, tiesk! Rodyk! — atsiliepė balsai, palydimi juoko.

— Jis darbininkų komitete, — kažin kas pasakė.

— Dar geriau! Tegu parodo, koks jis darbininkas! — pro kitus arčiau prisigrūdo stambus, gal būt to paties amžiaus vyras ir ištiesė rankas. — Matai, dar pernykščio trynės tebežydi. Kaip katpėdėlės.

— Ne visi rankom, turi kas nors ir galva...

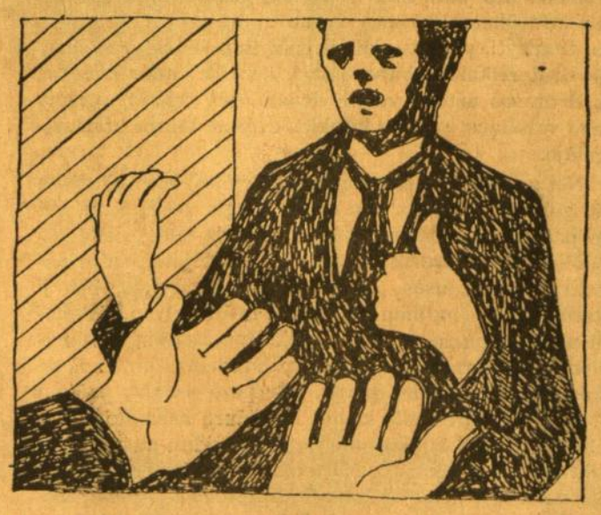

Ir jis staiga ištiesė rankas delnais į viršų, pirštų galais beveik siekdamas jauniklio pilvą.

— Čia tai teisybę sakai — turi kas nors dirbti ir galva. Klebonas dirba galva, daktaras — galva, mokytojas — galva, mes todėl juos ir vadinam ponais. Dabar supranti? Man tu irgi ponas.

— Ponas ant darbininkų galvos! — pridėjo ką tik rankas rodęs bernas ir žengė artyn jauniklio.

— Palauk, palauk! — tas ištiesė abi rankas į priekį. — Argi nematote, kad esate sukvailinti, kad jūsų akys apdumtos. Šviesa ateina, o jūs užsmerkiat, naujas, visko pilnas gyvenimas kelia kiemo vartus, tai jūs duris užsisklendžiat...

Palys su Naviku stovėjo ant bažnyčios laiptų ir viską matė iš tolo, bet kai jauniklis ėmė kalbėti apie šviesą, Palio veidu nubėgo platus šypsnys.

— Aš jam tuoj nušviesiu visus takus ir keliukus, — pasakė pro dešinę veido pusę ir žengė žemyn, bet Navikas pagavo už rankovės.

— Bus geriau, jei trauksim namo. Pats laikas.

Palys stabtelėjo.

—Kai pradėsim eiti, ir kiti išsiskirstys. Einam.

Palys dar kelis akimirksnius pažiūrėjo į rankomis mosikuojantį jauniklį, nusispiovė pro sukąstus dantis ir leidosi Naviko vedamas. Netoli šventoriaus vartų sto vėjo keturi kareiviai ir žiūrėjo į vidų besiginčijančius. Į praeinantį Palį su Naviku jie net dėmesio nekreipė. Prie vežimų irgi tebuvo tik po porą, o kiti buvo kažin kur dingę.

— Tai matai, — prašneko Navikas, kai jau buvo išėję iš miestelio.

— Gerai, kad sulaikei, — atsiliepė ir Palys. — Aš būčiau su juo nesiginčijęs, bet už užpakalio, už kupros, kai būčiau pasukęs, tai ir būtų atsiradęs už šventoriaus.

Ir vėl ėjo tylėdami. Nei vieškely, nei laukuose nebuvo matyti jokios gyvos dvasios. Tik kai pasiekė varnalieknį, Palys vėl prašneko:

— Bepigu jiems šūkauti, kai mes kiekvienas atskirai galvojam, o ką galvojam, taip ir nedrįstam vienas kitam pasisakyti. Juk kiek čia jų yra. Tik reikia nors keliems kaimams iš vieno susitarti, po vieną, kaip gry-

(Atkelta iš 4 psl.)

vien patys save apgaudinėjome. Tai pats nenaudingiausias, o taip pat ir pats neprotingiausias apgaudinėjimas žemėje...

Vartau ir skaitinėju Lietuvos tarybinių rašytojų autobiografijas ir galvoju, kad būtų labai įdomu, jei jas imtų ir atidžiai perskaitytų rimtas psichiatras, nes jose kompleksų ištisos gamos nusitęsusios per kelis re gistrus. O jau to vargo jaunystėje, o jau tų kančių nepriklausomybėje. Tarp jų būrelis Lietuvos žydų. Jie labai gyvai reiškiasi. Tai didelis ir sveikintinas reiškinys. Deja, dar kol kas jie kažkaip nesutampa ar nepritampa. Gal maža laiko? Gal netolimos praeities šmėklos... Ką mano tėvas, kai pagalvoju, būtų veikęs be Calkės, Codiko, Išaro, Kopkės, Jankelio (šį žmonės kitaip nevadino, kaip Snarglium, nors buvo labai švarus ir tvarkingas miško pirklys, ir kartą brolis, su reikalu pasiųstas, pasibeldė į duris, ir, kai jam Jankelienė atidarė duris, nežinodamas, kaip pradėti bylą, paklausė: ar čia Snarglius gyvena? Ta su aiškiu nepasitenkinimu pasakė "čia", ir nuėjo jo pakviesti, tai tas susigriebęs, kad negerai pasakęs, susigėdęs parbėgo namo, net reikalo neatlikęs)...

Man teko tų visų čia suminėtų žydų keturias vasaras karves ganyti. Mėgo mane jie ir jųjų pačios už stropumą. Kiekvieną rytą aš turėjau tas karves iš viso miestelio susirinkti ir nusivaryti tris kilometrus, o vakare par ginti namo...

Populiarūs dabar kultūriniai ryšiai... Mano bičiulis Jeronimas Cicėnas anąkart rašė, kad lenkai amerikonai padėjo atstatyti daugiau kaip šešis šimtus Lenkijos bažnyčių... Amerikos lietuviai, girdėjau, padėjo pastatyti vieną Klaipėdoje... Rezultatai: du kunigai nuteisti, o bažnyčia paversta sandėliu... Ar neima apetitas palaikyti taip mielai priimamus ryšius? Vilniaus Šventasis Jonas nuo karo veiksmų, sako, be langų bestovįs... Esu tikras, kad Amerikos lietuviai ne vien bažnyčias, bet visą Lietuvą, jei būtų galima, pastatytų ant kojų... Kas negerbia praeities, tas netiki ateitimi...

Rusams mažiausiai rūpi Lietuvą medžiagiškai ar dvasiškai pakelti. Argi jie kirs šaką ant kurios rengiasi nutūpti? Tautų draugyste jie netiki ir į ją didelių vilčių nededa. Teroro užguitas mažumas jie naikina planingai, tolydžio ir nuolatos. Tautų draugystė yra tiktai vietos elemento siundymas tam šlykščiam ir negarbingam darbui. Genocidas dabar nieko jau nejaudina. Didžiosioms galybėms atrodo, kad tai yra natūralu ir kad tai neišvengiama... Toks yra šių dienų pasaulis.

Girdžiu, kad Lietuvoje ir kitose "broliškose" respublikose daugis rusų nekenčia ir jiems įvairias išdaigas daro. Savo tautiečiams nuoširdžiai patarčiau mesti tuos vai kiškus pokštus. Kokia nauda nusususiam burliokėliui kišenėje ar pusiau ištrauktą špygą rodyti ir visai be reikalo erzintis. Tuo Lietuvos neišvaduosi. Vadavimas yra rimtas dar bas. Mano tautiečiams būtinai reikėtų išmokti tarti anglų kalbos žodį "cheese". Tai yra, kiekviena proga sudėti linksmą ir malonią šypseną. Mandagumas, anot tos pasakos, nie ko nekainoja, o labai daug nuperka. Tokios, mano galva, turi būti lietuvio gyvenimo gairės ir rodyklės: pirms dalyks nenusiment, o ontrs visada būt linksmam!

MAIRONIS. LIETUVOS ATGIMIMO DAINIUS
Poeto portretas tapytas dailininko Jono Šileikos 1924 metais Kaune. Paveiksle pro langą matyti Nemuno ir Neries santaka. Šis dail. J. Šileikos kūrinys yra tėvų marijonų nuosavybė, regimas "Draugo" patalpose. Chicagoje.

Netoli mano tėviškės gyveno didžiai šviesus ir kultūringas sodietis. Jis turėjo gana didelį, ar ne pustrečio hektaro sodą. Reikia, pridėti, kad jis buvo netiktai didžiai šviesus ir kultūringas, bet labai sumanus ir gudrus žmogus. Savo didžiulį sodą buvo aptvėręs gana aukštų stučiukų tvora. Tvėrė ypatingai: skersines kartis dėjo ne iš vidaus, kaip paprastai, o iš lauko. Kai jis tvėrė tą tvorą, tai rimti žmonės juokėsi iš jo to tvėrimo, o piemenys ir pusberniai iš džiaugsmo rankas trynė. Ir būdavo, kai tiktai pakvimpa jo sode alyviniai obuoliai, kaip tu, žmogus, būdamas piemeniu atsispirsi prieš tokią lengvą pagundą: užkėlei koją ant vienos karties, nuo tos užsirioglinai ant antros, persivertei per stučiukus ir jau sode. Žmogus labai dažnai labai optimistiškai žiūri į ateitį. Vaikigalis, lipdamas į svetimą sodą, nepagalvoja, kad reikės gi kada nors iš to sodo išlipti, o išlipti ne taip jau buvo lengva: stučiukai lygūs, nėra už ko stipriau užsikabinti, ir labai aukšti... Kai tiktai aukštu ir sausu silodavo margiukas, sodo savininkas imdavo į rankas ploną gumbuotą obels lazdelytę ir neskubėdamas traukdavo į tą pusę, kur jo šunytis nekviestus svečius imdavo.:. Svetimų sodų mėgėjai, lyg į rarotas, eidavo būreliais. Pavojuje vėl susimesdavo kur nors į patogesnį kampą irgi būriu. Sodo šeimininkas savo plonyte ir laiko nublizginta lazdele traukdavo skersai išilgai vaikigalių pakinkius ir strėnas švelniu ir maloniu balsu: bernaičiai, malonėkite išlipti per tvorą... Po metų kitų svetimų sodų entuziastai į tą plonytę lazdelę visai atkirto dantį...

Gyvendamas Milfordo gatvėje, turėjau laimės dirbti su čekų profesorium viename tuščiame bute. Jis buvo viršininkas, o aš visa kita. Gana greit įgijau jo pasitikėjimą. Turiu pastebėti, kad tas čekas buvo ne bet kas, o Prahos universiteto profesorius, abiejų — kanonų ir viešosios — teisių daktaras, liaudies vyriausybės narys, pabėgęs 1948 m.

Jis gyrėsi artimai pažinęs Tomašą Garigue Masaryk. Kartą išėjo kalba apie narsųjį kareivį Šveiką. Jis man porą dienų aiškino, kad tai didžiai teigiama figūra. Taip tą simuliantą vertinęs buvęs čekų prezidentas. Esą, prezidento mėgiamiausias anekdotas buvęs apie čeko ir vokiečio būdų palyginimą:

Vienas austras du dideliu dvaru turėjo. Viename jų ūkvedžiu buvęs čekas, o antrame — vokietis. Dvarų savininkas vieną kartą per metus išsirengdavo patikrinti, kaip jo dvaruose tvarkomas ūkis. Žemė gera, ūkvedžiai sumanūs ir stropūs, dvarai neša didelius pelnus, bet, kaip sakoma, tvarka turi būti ir ūkvedžiai turi šeimininkui duoti ataskaitą. Pirmiausia savininkas aplankė čeko tvarkomą dvarą. Aprodė ūkvedys viską: pilnus tvartus gražiai prižiūrimų gyvulių, pilnus aruodus klėtyse, gražius padargus pašiūrėse, ir galop abu pasuko į klojimą, ten lygiai viskas puikiausioj tvarkoj. Besidžiaugiančio savininko dėmesį atkreipė ant šalinės murksąs didelis ir riebus katinas.

— Tai ir katiną laikai? — paklausė savininkas?

— Laikau, — atsakė ūkvdys, — gerame ūkyje reikia šuns, kad apgintų nuo vagies, reikia ir katino, kad apgintų nuo žiurkių ir kad pelės per daug neįsiviešpatautų...

— Bet ar ne per riebus jis, tas tavo katinas? — pasakė kažkaip labai rimtai susirūpinęs šeimininkas.

— Gal kiek ir per riebus nevidonas, — atsakė ūkvedys.

Šeimininkas daugiau nieko nepasakė, tik kažkaip įtartinai kraipydamas galvą ir be ūpo apleido dvarą. Ūkvedys visa tai pasakė pačiai. Pati nusprendė, jei savininkas nenori katino, tai reikia tučtuojau jam nudirbti odą. Kaip tarė, taip ir padarė.

Vokiečio ūkvedžio dvaras buvo lygiai gražiai ir tvarkingai vedamas. Bet ir vokiečio ūkyje pamatė beveik lygiai tokį pat didelį ir riebų katiną. Šeimininkas padarė panašią pa stabą. Vokietis kad šoks ponui draskyti akis:

— Jei nebus katino, tai pono klojimuose įsimes pelės, suės grūdus, sukapos šiaudus, ir aš į aruodus turėsiu pilti, atsiprašant, pelių ir žiurkių mėšlą, ne grūdus. Jei neleisi laikyti katino, tai pasiieškok sau kito ūkvedžio...

Šeimininkas jam nieko nesakė, bet aiškiai nepatenkintas išvažiavo.

Rudenop, kai čekas suvalė derlių, kad įsidrąsino pelės, jog klojimo šalinės kaip skruzdėlynas knibždėjo. Aišku, gyvuliai sulyso, o aruoduosna reikėjo pilti nei šis, nei tas... Apsilankęs šeimininkas rudenį ir pamatęs pelių išdaigas, paklausė ūkvedį: — Tai nudaigojai katiną? Ūkvedys atsakė: — Nudaigojau, šeimininke, nes man atrodė, kad jums tas katinas nepatiko. Šeimininkas ramiai pasakė: — Taip, dabar matau, kad ūkyje negalima be katės, dėl to imk ir nieko nelaukęs įsitaisyk katę. — Tai taręs išvažiavo patikrinti vokiečio ūkį. Ten, kaip pernai, viskas buvo kuo puikiausia: ir gyvuliai riebūs, ir švarūs padargai, ir pilni aruodai javo, ir tas pats didelis katinas, ir tas pats pasipūtęs ūkvedys... Viskas buvo gerai, bet šeimininkui mušė apmaudas galvon, ir vokietį ūkvedį atstatė, o čeką paliko.

Masarykas tą pasaką baigdavo: reikia mokėti šio pasaulio galingiesiems įsiteikti ir išlikti savo pareigose...

Tasai dvigubas daktaras papasakojo ir tikrą savo gyvenimo atsitikimą. Vokiečiai jį buvo nekaltai uždarę koncentracijos stovyklon. Jis ten rado visą eilę savo buvusi ųstudentų ir draugų. Be kitų, lagerio vyriausias daktaras buvo jo patikimas ir artimas bičiulis. Netrukus jis buvo paskirtas ligoninės vaistų sandėlio vedėju ir sanitaru. Ir štai juodu su daktaru pradėjo naikinti lageryje esančius vokiečius ir gelbėti čekus. Jei vokietis kreipdavosi ligoninėn, juodu jį iškėstomis rankomis priimdavo, rodydavo švelnumo ir rūpestingumo, bet būtinai mirtinai nugydydavo. Čekams juodu buvo šiurkštūs, ir padėdavo. Tuo būdu jie išsilaikė savo pareigose iki galo ir daug čekų išgelbėjo...

Tų ilgesnių įtarpų tikslas yra parodyti akivaizdžiai, ką reiškia švelnumas ir mandagumas. Reikia elgtis taip, kaip sodietis elgiasi su nuo grandinės atitrūkusiu eržilu. Iš pradžių: kuziukas, kuziukas!, o kai pačiumpa už apatinės žiaunos: aš tau parodysiu, šunsnuki, kad tave vilkas papiautų! Vadinasi, tol kol ruso už apatinės žiaunos negali paimti, neapsimoka nei su juo erzintis, nei iš jo juoktis...

Kai tarybiniai pagyrų puodai giria pasiturintį gyvenimą, dažnai pagalvoju, kaip tai būtų miela, jei tai būtų tiesa. Amerikos kelionių rašytojas John Gunther knygoje "Inside the USSR" rašo: "Lithuania... grossly poor..."

Tarybiniai tabokiai dažnai šaipydamiesi iltinius dantis rodo rašydami: esą tremtis tremtinių nepamokė, jie vis galvoja apie dvarus ir fabrikus...

Dvarų, tokių, kokius rusai dar paliko, nepriklausomoje Lietuvoje jau nebuvo, o fabrikų buvimą patys neigia... Tuo atžvilgiu jiems, ne tremtiniams sustojo laikas. Kas nežengia priekin, traukiasi atgal. Kiek tų rašytojų su parduotom vasarom. Lietuva, išskyrus gal vieną kitą kampelį, skurdokas ir neturtingas kraštas. Jis toks ne nuo šiandien. Ne Lietuvoje, bet Vienuolio Puodžiūnkiemyje dvarininkai tūkstančiais litų švaistėsi varduvių dovanoms... Bet laisvės nenupirks gerbūvis. Tą tiesą tarybiniai plutokratai labai gerai žino, nes jie su nelaisve susitinka akis akin kasdien. Jie tuo atžvilgiu verti mūsų užuojautos ir prielankumo. Ir jie iš mūsų to galėtų sulaukti, jei nepūstų savo šlykštaus melo dūmų į akis, jei neieškotų jie kvailesnių už save...

Niekad savo neturtu nesiafišavau, nors mano vaikystė nebuvo lengva, lygia dalia mokyklų ir universiteto metai. Ir po to, tris kartus pradėjau gyventi iš dviejų lengvai panešamų legaminėlių... Bet... jei viso to būtų nebuvę, tai man rodos, kad aš būčiau paskutinis dvasios skurdžius.

Ypač, kai dabar čekistai skundžiasi jaunyste ir nepriklausomybės laikais kęstus kan kinimus, atrodo kažkaip negarbinga ir žema. Atsiėmė jau savo ir gerbūvių ir brolių kraujo iki soties prigėrė. Galėtų daugiau papasakoti apie savo budeliškus žygius, juk tai irgi socializmo statybos dalis... Kam taip jau stengtis sveikus dantis užkalbėti. Kitiems skauda, o jie dejuoja.

Reikėtų ir jiems švelnų žodelį tarti, reikėtų ir juos padrąsinti. Nėra, gerbiamieji, tokio nusikaltimo, kurio žmogus negalėtų atpirkti. Tai turėtų atminti esą ir buvę čekistai. Bet liaudies išmintis sako: kuprotą viena karsto lenta teištiesia. Veltui būtų ko gero laukti iš tų pilnai prigrūstų pelų maišų...

Lieka jaunimas. Lieka ateinanti karta. Jaunimas turėtų mokytis, turėtų pirmauti visoje sąjungoje, turėtų mokytis naujų moks lų, naujų specialybių, kurios nereikalautų daug medžiagos, bet daug sudėtingo darbo. Jaunimas turėtų laikytis vietoje arba būriais. Nesileisti į mišrias vedybas ir turėti gausias šeimas. Veržtis į karo mokslą ir jojo praktiką...

Rusijos galas yra neišvengiamas. Su jais

(Nukelta į 7 pusl.)

bukus nuskainiotumėm. Neštų kelnes atgal, nespėję net išsikratyti. O dabar, kai visi tylim, nauji ponai šventoriuje ima pamokslus sakyti. Jeigu tylėsim, kitą sekmadienį ko gera bažnyčioj į sakykla įlips. Tfu! — nusispiovė garsiai, kad net mišku nuaidėjo.

Navikui darėsi smagu. Išsisklaidė abejonės ir žodžių nebereikėjo ieškoti.

— Pavalgęs ateik pas mus. Aš paleisiu žodį per kaimą,—pasakė, atsiskirdamas prie kampo. Nebematė jokio reikalo ir grįždamas sukti rato pro Palį.

* * *

Kai Palys nuėjo, vyrai jau buvo susirinkę. Erdvi Navikų troba buvo artipilnė. Buvo senių, vyrų ir pusberniukų. Keli buvo atsinešę ir šautuvus. Trys tik buvo geri, o pora nupiautais vamzdžiais ir pora medžioklinių. Šovinių buvo daugiau, tik niekas nežinojo, kiek iš jų bus gerų. Dar Antanų pusbernis turėjo dvi dėžutes pakasęs gale tvarto po malkomis.

Navikas jau buvo pasakęs, ką matė miestelyje ir visų akys buvo atkreiptos į Palį. Kažin kuris pasiūlė tabokos. Jis susisuko suktinę į laikraščio skiautę, patraukė dūmą, numetė žemėn ir užmynė koja. Brunoj buvo kartu ir trenkė šleikštumu. Pagaliau nuo stalo pa sigirdo Naviko balsas:

— Mes pašnekam, pašnekam ir vėl padedam. Eiti, neiti. Tegul kiti eina. Daug žmonės ką pašneka, sakėm, o velnias nei toks baisus, nei ką, tik taip jį piešia. O šiandien, va, matėm ir truputį to velnio ir nugirdom ką jo vaikai šneka. Svarbiausia, kad jis jau pašonėj. Ką tu, Paly, galvoji?

Troboj visiškai nutilo, ir paskutiniai Naviko žodžiai Palį pagavo pačiame trobos vidury, betrinantį suktinę į aslą.

Jis sumišęs apsižvalgė, paskum, lyg rengdamasis atsiprašyti, nusišpsojo, perbraukė ranka sprandą, lyg norėdamas nusišluostyti sprandą, ir ėmė žiūrėti pirštus.

— Velniai žino, — prašneko. — Kažinkas nuėjo sprandu. Blakės ar kas — pamaniau, bet pirštuose va nieko nėra. Matote, pašnekėti mums geriausiai galėtų dėdė Navikas, bet kad dabar čia, kaip žiūriu tiek tos ir šnekos. Buvo apnikusios žiurkės. Ką ėdė, suėdė, ką griaužė, sugriaužė, sukapojo, bet , va,ėmė ir išėjo. Su Viešpaties Dievo padėjimu pats velnias ištalandino, kad nė nepajutom. Tik žiūrim, kad nebėra. Atrodė, kaip dėdė Navikas sakė, kad bus galima pradėti gyventi ant savo žemės, tvarkytis savo galva. Bet ne. Į jų vietą blakės atšiūra. Su dėde patys savo akim matėm. Pilnas miestelis, pilnas dvaras, net į bažnyčios bokštą įsirioglino. Jau net spėjom pamokslo apie naują teisybę pasiklausyti. Dėdė teisybę sako: jeigu taip pasišnekučiuodami sėdėsim, mus gyvus užkrims. Jeigu būtų mažiau, nueitumėm ir išrūkytumėm. Šiandien pat! Bet ką su trim šautuvais padarysim, jeigu jų ten yra trys šimtai. Reikia kitaip. Ir va, vyrai.,,,

Į tuos žodžius su triukšmu atsidarė trobos durys ir į vidų įpuolė Jonų Antanukas.

— Bolševikai, — sušuko pro uždusimą.

Iš jo uždususių žodžių visi sugaudė, kad Jonų kieman įvažiavo vežimas bolševikų kareivių. Trise įsivarė tėvą su motina seklyčion. Tėvas tarpdury atsisukęs ir norėjęs kažin ką Antanukui pasakyti, bet kareivis durė į krūtinę šautuvo vamzdžiu, ir jis įgriuvęs aukštielninkas per slenkstį į seklyčią. Kiti viską verčia, kažin ko ieško. Vienas tvarte ėmė šaudyti kiaules.

Palys paėmė iš kampo šautuvą, pažiūrėjo ar užtaisytas ir linkterėjo Vladui. Tas tuoj pašokęs pasiėmė savąjį. Stasių bernas pasiėmė savo nupiautąjį. Iš viso atsirado šeši su šautuvais. Dar Navikas užsimetė savo medžioklinį.

— Dėde, tik jau ne... — pradėjo Palys.

— Na, na, žinau ką darau. Aną dieną užtaisiau vilkiniais. O kurie neturite su kuo nesimaišykit, —pasakė išeidamas.

Visi septyni ir Antanukas patraukė pakluonėmis, paskum pagužom upelio pakraščiu, prisidengdami poaukščių kriaušiu ir Stasių vyšnynu, netruko atsidurti netoli Jonų sodybos. Čia buvo visiškai atviras poros šimtų metrų dirvos plotas.

— Manęs tikrai nešaus, — nelauktai pasakė Antanukas. — Aš einu namo, ir jeigu nėra sargybų, išėjęs už klėties pamosiu. Per klėtį iš kiemo tos pusės visiškai nematyti.

Palys tyliai pažiūrėjo į Naviką. Tas tik linkterėjo galva, ir berniukas tekinas pasileido per dirvą.

Iš tos pusės sodyba atrodė visiškai tuščia. Nebuvo girdėti net jokio garso.

— Blakės prisipampo ir išrūko,—prašneko Palys.

— Palauk, Antanukas tuoj pasakys, — suramino jį Navikas. — O dabar, žiūrėkit, jeigu ten kas būtų, visi negalim iš karto bėgti. Nuskainios kaip paršiukus.-

Palį su dviem vyrais paskyrė bėgti pirmus, o pats su kitais trim išsiskleidė visu vyšnyno pakraščiu, pirma išaiškinęs kaip kuris turės ginti bėgančius, jeigu anie pamatytų ir pradėtų šaudyti.

Po to minutės ėmė slinkti lėčiau už valandas. Pagaliau Antanukas išbėgo už klėties ir ėmė moti abiem rankom.

Kareivis, jaunutis, beveik pusbernis, pamėlusiu nuo šalčio veidu... ir Palio pirštas susilaikė.

Iliustracijos Alvydo Bičiūno

Vyrai pasileido per dirvas. Niekas jų nematė. Antanukas dar net pabėgėjo priekin pasitikti.

— Rengiasi važiuoti, — pašnibždėjo pasitikęs.

— Tegu, — nusišypsojo Palys. — Mes taip palydėsim, kad ir vartų neatitiks.

— Kad ir tėvus vežasi!

Čia Palys stabtelėjo, bet greitai sumetė ir pamojo pasilikusius. Kitiems dviem pasakė:

— Vienas stokit už vieno klėties kampo, kitas už kito.

Pats prašoko tuščią tarpą ir sugriuvo patvory už serbentų. Kiti baigė irgi buvo nebetoli svirno.

Kieme stovėjo du vežimai. Vienas bolševikų, kitas paties Jono, pakinkytas širmiais. Jame sėdėjo abu Jonai. Jonienė verkė, o Jono veidas buvo kruvinas ir ran kos surištos užpakaly. Užpakaly sėdynės stovėjo vienas kareivis, šautuvą šalia pasistatęs. Vadeles laikė Pagarduvis ir atsisukęs kažin ką sakė Jonams ar už jų stovinčiam kareiviui. Šalia jo sėdėjo kitas kareivis, šautuvą skersai kelių pasidėjęs. Į antrą vežimą, pilną kareivių, dar vertė gumbuluotą maišą. "Tur būt, lašiniai," — pagalvojo Palys, iškišo šautuvo vamzdį pro tvorą, nutaikė vežime stovinčiam kareiviui tiesiai į galvą. Kareivis, jaunutis, beveik pusbernis, pamėlusiu nuo šalčio veidu žiūrėjo tolyn į laukus, ir Palio pirštas susilaikė. Greitai pasuko vamzdį į žemę širmiams tiesiai po žemyn nuleistų galvų. Trinktelėjo šuvis, žemė ištiško arkliams į šnerves ir akis. Abu stojo piestu, susimetė į šoną, susuko vežimą, ir tas braškėdamas nuvirto patvartėn. Tuo pat metu pasipylė šuviai iš už klėties. Antrajam vežiman sugriuvę bolševikai suplakė arklius ir išlėkė pro vartus.

— O Jėzau, o Jėzau! — tarp šūvių pasigirdo Jonienės balsas.

Į jos šauksmą iš už klėties kampo iššoko Antanukas, pabėgo vidurin kiemo, staiga sulėtino bėgimą, pa-

(Nukalta į 7 pusl.)

PIRMOSIOS DIENOS SAVOJE KARIUOMENĖJE

Nepriklausomybės kovų dalyvio atsiminimai

KAZYS ALIŠAUSKAS

1918 metų liepos mėn. grįžau iš Rusijos. Apsigyvenau pas tėvus Meškučių kaime, Marijampolės apskrityje. Rudeniop įstojau "Žiburio" gimnazijon. Lietuva tada buvo vokiečių užimta. Vokiečių feldfebelio užkulnis buvo dar gerokai kietas, tas kietumas jautėsi visur ir visose srityse. Su kalbomis reikėjo varžytis, viešai neprasitarti prieš vokiečius, kas nors išgirs ir jiems praneš, tai suims — pražūsi. Maisto atsargas ir kitas gėrybes žmonės nuo okupanto slėpdavo. O nebuvo tokio daikto, kurio vokiečiams nereikėtų. Marijampolės apskritį tvarkė kelios dešimtys vokiečių, daugumoje karo invalidų. Jiems sekėsi, nors buvo šiurkštūs, kartais net žiaurūs, bet, tenka pripažinti, administratoriai buvo įgudę. Tačiau žmonių reikalų mažai paisė, žiūrėjo vien savo.

1918 metų pabaiga. Vokietijoje revoliucija. Vokiečiai pakriko ne tik Vokietijoje, bet ir Lietuvoje. Atsirado ir pas juos, kaip pirmiau Rusijoje, "Soldatenratai" (kareivių tarybos), prasidėjo mitingai. Visagalis vokiečių žandaras jau nebaisus. Visa Lietuva pajuto, kad paskelbtoji Lietuvos Nepriklausomybė (Vasario 16 d. aktas) bus įgyvendintas. "Žiburio" gimnazijos mokinių nuotaika Marijampolėje pakilusi. Kalbama, kad Vilniuje kuriasi Lietuvos kariuomenė, nors savo kareivio niekas dar nėra matęs. Godžiai skaitomi laikraščiai, ypač tos vietos, kur nors truputį parašyta apie Lietuvos kariuomenę. Iš laikraščių sužinojome, kad Lenkijoje J. Pilsudskis užėmė Varšuvą, išvijo vokiečius ir jau patys lenkai tvarko Lenkiją. Tuoj kilo ginčai, nepasitenkinimas, komentarai, kodėl ir pas mus nieko panašaus nedaroma? Kitą dieną vėl nusiraminama, sužinojus, kad Vilniuje jau yra Lietuvos vyriausybė, yra Krašto apsaugos ministerija, yra daug lietuvių karininkų ir net generolų. Visų dėmesys nukreiptas į Vilnių. Vilnius vėl Lietuvos sostinė!

Kalėdų atostogoms moksleiviai išvažinėja į tėviškes. Kaip miestuose, taip ir kaimuose vyksta susirinkimai. Susirinkimuose karininkai, studentai ir gimnazistai sako karštas kalbas, "duoda toną", vyrauja. Visos problemos socialinės, politinės ir net karinės lengvai ir greitai išsprendžiamos: Lietuva turi būti laisva, demokratinė respublika, reikia vyti lauk sulenkėjusius dvarininkus ir vokiečius, neįsileisti Lietuvon rusų bolševikų ir t. t. Žmonės, daugumoje jaunimas, kalbantiems smarkiai ploja, pritaria ir šaukia "valio!" Tačiau yra ir senių, kurie labai atsargūs ir, lyg ir nepasitikėdami, sako: "Gerai būtų, kad taip Dievas duotų, bet vargiai taip bus".

Miestuose, valsčiuose ir net kai kuriuose kaimuose susidarė žmonių komitetai — savivaldybės. Gyventojai patys susirūpino savo ramybe - saugumu, tad įsisteigė savą miliciją, kuri patruliuodavo apylinkėje dieną ir naktį, žinoma, dar be uniformų, vien lazdomis ginkluota. Vokiečiai jau čia nesikiša, pasidarė tylūs ir ramūs — sukalbami. Jie dabar daugiau žiūri savų reikalų, saugodamiesi, kad juos kas nors neužpultų kokio nors keršto sumetimais. Kai kurie, anksčiau žiaurumu pasižymėję žandarai visai dingo — išvyko paslapčiomis į Vokietiją.

Iš Marijampolės į Vilkaviškį vokiečiai tada buvo pravedę geležinkeliuką, kurio vagonai buvo tempiami arkliais. Juo į Vilkaviškio gelžkelio stotį gabendavo grūdus, daugumoje duoninius javus. Pakraus 3—4 vagonėlius javų ir pora arklių lengvai tempia lygiu kaip stalas keliu į Vilkaviškį. Revoliucijai Vokietijoje įvykus, gėrybių vežimas į Vokietiją sumažėjo, galop visai nutrūko. Vežė tik susitarus ir gavus leidimą.

Vieną kartą, bevežant vokiečiams grūdus, turgaus aikštėje susirinko būrys moterų, pastojo vokiečiams kelią, iškinkė arklius ir nedavė javų vežti. Žmonių rinkosi vis daugiau. Vokiečiai pyko, keikėsi, bet žmonių mušti jau nebedrįso. Atvyko dar daugiau vokiečių, bet moterys nenusileido. Kilo triukšmas. Staiga prie minios atvyko daktaras E. Draugelis, lydimas vokiečio karininko. Daktaras pasakė miniai, kad miesto valdybos susitarta su vokiečiais, jog už grūdus mums duos žibalo, druskos ir ginklų. Moterėlės išsiskirstė į namus, vis dėlto niurnėdamos: "Lai pirma duoda, o paskui veža".

Po šio įvykio vokiečiai pamatė, kokią didelę įtaką žmonėse turi lietuviai inteligentai. Porai savaičių praėjus, Marijampolės milicija jau gavo ginklų, juos atvežė pirmieji savanoriai iš Kauno. Davė Lietuvos vyriausybė. Ginklai buvo kariški, seni, bet vis jau ginklas, geresnis už lazdą.

O ginklų Lietuvoje buvo tikras badas. Ginklų gavimu rūpinosi: Lietuvos vyriausybė, savivaldybės, karininkai, kareiviai ir paskiri asmenys visoje Lietuvoje. Jei gausime ginklų, tai atsiginsime ir nuo priešų, negausime — bus blogai. Taip buvo visur galvojama ir kalbama.

Lenkus aprūpindavo ginklais Prancūzija. Latviai pirmą gana didelę ginklų siuntą 1918 m. pabaigoje gavo iš anglų — Liepojuje. Gi lietuviai turėjo patys pasirūpinti sau ginklų, ūkio gėrybes mainydami į ginklus pas vokiečius. Tačiau ginklų pirkimas pas vokiečius buvo apsunkintas santarvės valstybių draudimu. Vokietija, pralaimėjusi karą, turėjo būti nuginkluota. Santarvės valstybių atstovai kontroliavo ir naikino vokiečių ginklus ir kitas karo priemones. Tad ginklų pirkimas galėjo vykti tik slapta. Pulk. Vl. Grudzinskas pasakojo: 1919 metų pradžioje kariuomenės intendantūra nupirko Vokietijoje 300 kariškų vežimų. Vieną šimtą vežimų santarvės valstybių kontrolės komisija sugavo Įsruty — Rytprūsiuose. Ten pat sunaikino daugiau kaip 100 vežimų. Panašių atsitikimų buvo ir daugiau. Mat, sotus alkano nesupranta.

Tačiau grįžtantieji iš rytų per Lietuvą į Vokietiją vokiečiai patys pardavinėjo ginklus. Reikėjo tik turėti pinigų ar ūkio gėrybių. Tokiais mainais ir ginklų pirkimu pagarsėjo kun. Jonas Jaskevičius (mirė 1935 m.), Pušaloto klebonas. Ginklus jis tiekė Joniškėlio partizanams, Pušaloto kuopai. "Pritrūkau lašinių, būčiau ir artilerija aprūpinęs", juokaudamas sakydavo kun. J. Jaskevičius, kai vėliau buvo karo kapelionu.

*

Kalėdų atostogoms pasibaigus, susirinkome į gimnaziją. Vėl karšti moksleivių, jaunimo mieste ir aplinkiniuose kaimuose ir dvaruose susirinkimai. Ugningas kalbas sako: mokytojai, karininkai ir kunigai. Jaunimas ūžia kaip bitės avilyje. Visų kalbų turinys dabar jau visai kitas. Nebenagrinėjamos socialinės ir politinės problemos, jos laikomos jau išspręstos. Dabar jau vien karinės temos: priešas kraštą mūs užpuolė — kiekvieno pareiga ginti Lietuvą. Dauguma tam pritaria ir klausia: kuomet ir kur vykti? Ar gausime ginklų ir šaudmenų?

Lygiagrečiai mieste, pusiau slaptai, vykstą ir kitos pakraipos susirinkimai ir mitingai. Juose agituojama organizuoti darbininkų tarybas, skelbti proletariato diktatūrą, laukti pagalbos iš rytų. Revoliucinė banga artinasi, ateis raudonoji armija, nušluos baltagvardiečių valdžią Lietuvoje ir t. t. Tai lietuviški bolševikai.

Tad susidarė dvi priešingos stovyklos. Tačiau tuo tarpu dar vieni kitiems nebekliudo ir už pakarpos vieni kitų neima, tik gąsdina. Bolševikuojančių yra labai mažai, lietuvių patriotų daug, tad ir jėgos nebelygios. Lietuviškieji bolševikėliai laukė pagalbos iš rytų.

Dvi paskutiniosios "Žiburio" gimnazijos klasės užsidarė, nebeliko mokinių. Savanoriais išėjo kone visa 7 ir 8 klasės ir daug žemesniųjų klasių mokinių, kuriems tik amžius leido. Skubėjome, nes priešas artinosi.

Keletas mūsų net nebesulaukė sutarto laiko visiems drauge važiuoti, išvyko keletą dienų anksčiau. Jų tarpe ir aš buvau. Važiavome į Kauną pro Vilkaviškį, nebe vieni gimnazistai, buvo daug ir kaimo jaunimo. Dainuodami atvykome į Panemunės kareivines, kur organizavosi 2 pėstininkų pulkas. Pasitiko mus budintis karininkas, nurodė nakvynei vietą, nes buvo naktis. Patalpa šalta, langų daug be stiklo — išmušti, šiaudų ant gultų skysta. Guolis nebebuvo minkštas. Sužinojome, kad pulkas, keliasdešimt vyrų, tik dvi dienos, kai persikėlė į šias apleistas kareivines.

Anksti ryte sukilome ir pradėjome dairytis. Čia jau radome ir daugiau vyrų, tokių kaip ir mes — savanorių. Gavome pusryčių — kavos ir duonos. Budėtojas išrikiavo visus naujai atvykusius. Sąrašą visų atvykusių surašėme patys. Atvyko pulko vadas karin. V. Grigaliūnas - Glovackis, apie kurį girdėjome kalbant, kad yra geras vadas. Jisai mus visus bendrai pasveikino, kaip atvykusius Tėvynės ginti. Prašė būti klusniais, pareigingais ir kantriais. Prižadėjome.

Valandai laiko praslinkus, buvau drauge su keleta draugų pašauktas į pulko štabą. Pulko štabe karin. V. Grigaliūnas - Glovackis mums pasakė: "Važiuokite daugiau vyrų atvežti". Sutikome. Vienas iš mūsų įsidrąsino ir paprašė karišku rūbų ir ginklų, kad geriau atrodytume ir tuo kitus vykti paskatintume. Pulko vadas, akies nemirktelėjęs, tuoj nuo savo galvos nuėmė kepurę, uždėjęs jam ant galvos ir tarė: "Viską, ką turėjau, atidaviau, kai turėsiu daugiau — duosiu. Nustebę stovėjome ir tylėjome, nes nebuvo ko nors daugiau prašyti ir sakyti. Pusvalandžiui praėjus, mačiau pulko vadą su kita kareiviška kepure, kurią, manau, irgi jis greit "padovanojo" kitam savanoriui.

Vis dėlto gavome: po šautuvą, diržą, kepurę ir tautinės vėliavėlės trikampį prisisiųti ant rankovės. Vadu paskyrė mums Jurgį Balkūną (mirė bene 1924 m.), kuris iš mūsų visų geriausiai kalbėjo vokiškai. Tai buvo sumanus ir energingas vyras. Gerai vadovavo mūsų komandai, kuri tuo laiku buvo vadinama "agitatoriais".

Mariampolėje ir Vilkaviškyje buvo įsteigti savanoriams registruoti biurai. Iš Marijampolės savanorių komandos išvykdavo trečiadieniais ir penktadieniais. Mūsų komanda privalėjo juos palydėti į Panemunę. Susirinkdavo kelios dešimtys, kartais virš šimto vyrų. Nuolatos buvome užimti, vis kelionėse. Reikėjo savanorius lydėti arba važinėti į susirinkimus po kaimus ir bažnytkaimius. Nusibodo, kartais įvykdavo prieš mus net pasikėsinimų, užpuldavo keliaujant per mišką naktį. Atsigindavome.

Vasario mėn. Mariampolėje ir Vilkaviškyje buvo įsteigtos karo komendantūros, kurios perėmė savanorių verbavimą. Nebebuvom reikalingi, tad buvom palikti pulke ir paskirti į paaficierių mokyklą (mokomąją kuopą). Kuopos vadas, karininkas Pr. Kaunas kietai laikė ir mokė kuopą, būsiančius puskarininkius. Keletas buvusių "agitatorių" buvome atsilikę mankštoje, tad turėjome kitus pasivyti, jokių privilegijų niekas mums neteikė.

Valdiškų rūbų niekas dar neturėjo, dėvėjo nuosavus, tuos, su kuriais buvo atėjęs į kariuomenę. Žiema buvo šalta. Kartais naktimis tekdavo eiti į sargybą, saugoti pulko kareivines, kad spartakistai (vokiečių komunistai) neužpultų. Tekdavo stovėti dvi valandas, kaip statutas reikalauja, dideliame šaltyje. Nevisi turėjo milines. Vienas su švarkeliu stovėdamas sargyboje, trypdavo ir šokinėdavo, kad nesušaltų. Tačiau nuotaika visų buvo gera, net ir sušalę sugebėdavome pajuokauti. Pirmieji kariški rūbai buvo gauti tik kovo mėnesio pradžioje.

Vasario mėn. rusų bolševikai jau puolė lietuvius, norėdami užimti Kauną. Bolševikų puolimas buvo atremtas. Prie Jiezno, vienam rusui karininkui mus išdavus, turėjome skaudžių nuostolių. Žuvo 18 savanorių ir kelioliika pakliuvo į nelaisvę. Po šio įvykio visus studentus, abiturientus ir moksleivius pradėjo raginti vykti į Karo mokyklą, kad apsieitume be svetimųjų karininkų. Pradžioje atsisakinėjome, tačiau po kelių raginimų išvykome. Kovo 10 d. jau buvome Karo mokykloje.

Lietuvos kariuomenė kūrėsi labai sunkiose sąlygose. Vis dėlto ji susiorganizavo ir tapo rimta jėga. Laimėjome, nes vadai, kareiviai ir visa Lietuva parodė daug kantrybės. Tad ir dabartinėje kovoje dėl Lietuvos laisvės ištesėsime ir laimėsime, jeigu tik nepritrūksime kantrybės.

Paskelbtą nepriklausomybę ginant: mūsų kariuomenės kulkosvaidininkai laukia rusų — bolševikų puolimo 1919 metais Dauguvos fronte netoli Ilukštos. (Br.Kviklio archyvas)

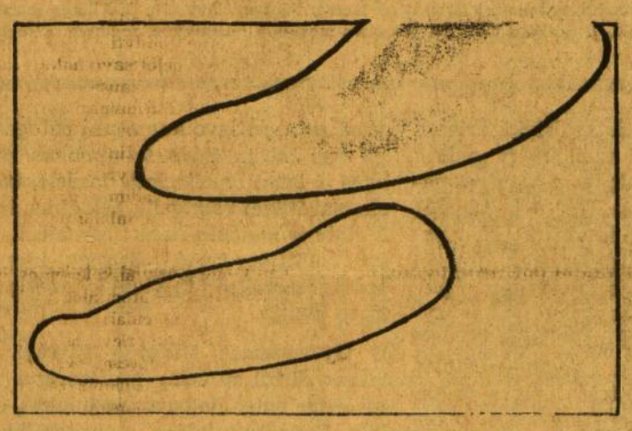

VLADAS ŠLAITAS

DANGUS VIRŠ LIETUVOS

Kūdikystėje
tu braidei purvynėlį.
Vaikystėje
tu dėvėjai medinius šaligatvius.
Kiek vėliau tu juos pakeitei į cementinius šaligatvius.
Bet dangus virš tavęs pasiliko ramus ir lietuviškas,
mano tolimas krašte.
Kas gi padarė dangų didžiai lietuvišką?
Žmonių kalba jį padarė didžiai lietuvišką.
Ir atodūsiai.
Ir širdžių aspiracijos
jį padarė lietuvišką.
Štai kodėl amžinai pasilieka didžiai lietuviškas
amžinasis dangus virš taikaus ir lietuviško krašto.

APIE ŠVIESIĄ SKARELĘ

Kai mąstau apie Lietuvą,
aš savaime mąstau apie tavo šviesią skarelę,
nes jinai man reprezentuoja Lietuvą,
ramią ir gerą Lietuvą,
mylinčią ir atleidžiančią,
verkiančią, bet nepalūžtančią,
tik nusišluostančią ašaras į skarelės kamputį.
O, mano miela bobule!
Jau daugiau, negu keturiasdešimt metų,
kai mačiau tave paskutinį kartą Žemaitkiemy.
Bet ligi šiol mane lydi svetur ir guodžia
tartum šviesus žiburėlis — tavo skarelė.

Piešiniai Alvydo Bičiūno

KAPITONAS PAKŠTAS 1919 METŲ LIETUVOJE

JUOZAS ERETAS

Aplamai manoma, kad Kazys Pakštas niekad nėra tarnavęs kokioje nors kariuomenėje. Tai ne visai tikslu, nes jis 1919 m. nešiojo mūsų karininko uniformą. Bet kaip jis tuomet gavo kapitono laipsnį?

1914 m. vasaros mėnesį jis buvo iš caristinės Rusijos atbėgęs į JAV ir Chicagoje taip išsilavino, kad po dviejų metų galėjo perimti Amerikos lietuvių katalikų įkurto Tautos Fondo generalinio sekretoriaus pareigas. Jas ėjo taip sėkmingai, kad jis 1918 m. (25 metus eidamas) buvo išrinktas Tautos Tarybos nariu ir rugsėjo mėnesį kartu su kun. F. Dabušiu (40) ir su adv. B. Mastausku (29) siųstas Europon, kur Lozanoje bei Berne dalyvavo pasitarimuose su iš Lietuvos atvykusiais Valstybės Tarybos atstovais. Teko juos įtikinti, kad karą laimės alijantai ir kad dėl to nepatartina toliau remtis kraštą okupuojančiais vokiečiais.

Degdamas noru asmeniškai patirti, kas darosi Lietuvoj, Pakštas dar 1919 m. pradžioje buvo prašęs iš vokiečių pravažiavimo vizos. "Bet mano veikla Šveicarijoje — taip jis aiškina savo autobiografijoje — buvo nepatikusi Vokietijos pasiuntinybei Berne; dėl to man ilgai jos nedavė ". Nenorėdamas tuščiai leisti laiko, įsirašė į Lozanos universitetą, kur daugiausia tobulinosi prancūzų kalboje. Kadangi šio rašinio autorius (22) tuo pačiu laiku ten pat studijavo, mudu dažnai susitikova ir auditorijose. Savo paprastumu, nuoširdumu ir, žinoma, savo humoru jis ryškiai skyrėsi nuo daugelio savo tautiečių, kurie mimozų jautrumu stengėsi išsaugoti savo autoritetą ir puoselėti savo pretenzijas į tautos vadus.

Pagaliau 1919 m. balandžio pradžioje nerimastaująs patriotas išsikovojo vizą. Mat, JAV Raudonojo Kryžiaus delegacija, ponios Turcinewicz vedama, vežė Lietuvon medikamentų bei kitų sanitarinių reikmenų ir į savo štabą priėmė ir apsukrųjį vertėją Pakštą. Tokiu būdu šis balandžio 8 d. vėl pasiekė savo, nūnai laisvą tėvynę. "Pilnus penkerius metus jos nematęs, buvau tikrai jos pasiilgęs. Apsigyvenau 'Metropolio' viešbūtyje", kuris praūžusiame kare smarkiai buvo nukentėjęs. Bet kadangi Pakštas ne patogumams buvo prasimušęs Lietuvon, jis sunkumų nepaisė. "Po kelių dienų pradėjau vizitus tuomet tik (1919.IV.4) išrinktam pirmam prezidentui Smetonai (46) ir antru kartu premjeru tapusiam adv. Sleževičiui" (37). Būdamas įsitikinęs demokratas, Pakštas itin mielai susitiko su pastaruoju, tikru liaudies prietelium. "Jis man padarė gerą įspūdį energingo, mandagaus ir gan apsukraus politiko. Kalbėjomės apie karą prieš rusus — bolševikus ir apie Amerikos lietuvių pagalbą senajai tėvynei. Pasisiūliau, jeigu kuo nors būčiau naudingas. Sleževičius man patarė nueiti pas krašto apsaugos ministerio pareigas einantį Merkį" (32).

Taip ir padarė. "Merkys greit nusprendė, kad aš būčiau naudingas ryšio karininku prie Prancūzijos, Amerikos ir Anglijos kariškių misijų, kurioms Kaune sunku susikalbėti. Jis man davė tris bronzines žvaigždeles, sakė tuoj pasisiūdinti kapitono uniformą ir prisijungti prie minėtų misijų". Tokiu būdu tapus karo valdininku ypatingiems reikalams, Pakštui teko santykiauti su kariškomis alijantų delegacijomis, "daugiausia su prancūzais ir bent kiek su amerikiečiais, su kuriais tekdavo kalbėti apie sudarymą Amerikos lietuvių divizijos Lietuvai ginti, kuriam reikalui labiausia pritarė prancūzų misijos šefas pulk. Reboul. Bet prancūzai kartais išreikšdavo nepasitenkinimo premjeru, laikydami jį net provokišku. Ar gi jiem sakydavau, kad Sleževičius yra tik prolietuvis. Man susidarė įspūdis, kad toks kaltinimas gimė su stipria lenkų pagalba, nes šiuo metodu lengva buvo mūsų menką įtaką Paryžiuje suvesti iki nulio ir tuo atplėšti Vilnių nuo Lietuvos".

Kartu su šitomis delegacijomis mūsų daugiau agitacinis negu kariškas kapitonas pasiekė ir lietuvių-bolševikų pafrontę. Viena tokia proga jis prasiveržė ir į tikką išvaduotą savo tėviškę, į Užpalius. Pranas ir Balys Pakštai, jo brolvaikiai, gyveną dabar Chicagoje, dar gerai atsimena šį netikėtą užklupimą. Šaunusis dėdė viešėjo kelias dienas gimtiniame Utenos apskrityje, kur jis, Balio liudijimu, "visas gimines, pažįstamus ir kaimynus apdalino dovanomis". Ir Pranas, tuomet dešimties metų vaikas, gyvai prisimena, "kaip dėdė, grįžęs iš Amerikos tuoj po karo kaip JAV lietuvių delegatas viešėjo Užpaliuose ir atvežė visą maišą dovanų".

Nesunku suvokti, kokie jausmai tuomet jaudino jauno dėdės širdį. Juk prieš penkerius metus jis iš čia pat turėjo bėgti nuo caro žandarų ir nuo pavojaus tarnauti maskolių armijoje. Tuomet jam ir knietė širdį, kad jis savo tautiečių tarpe dar niekuo nebuvo pasižymėjęs ir savo pasitraukimu iš kunigų seminarijos savo tėvams net daug skausmų padaręs. Dabar gi "sūnus palaidūnas", kuris užjūryje suspėjo iškilti ir Šveicarijoje diplomatinėje plotmėje kovojo už krašto išlaisvinimą, jau atvyko kaip laisvos

(Nukelta į 7 psl.)

Iš laisvės kovų: mūsų kariuomenės sunkioji artilerija kovoja Suvalkijos fronte prieš lenkus 1920 metais.
(Br. Kviklio archyvas)

KAPITONAS PAKŠTAS 1919 METŲ LIETUVOJE

(Atkelta iš 6 psl.)

tėvynės karininkas. Ir atvyko ne vienas ir ne tuščiomis rankomis, o kartu su Vakarų Europos bei Amerikos kariuomenių reprezentantais, kurių pagalba jis drąsino savuosius ir juos rėmė maistu bei vaistais. Nustebusiems jo tautiečiams jis atrodė kaip geradaris iš kito pasaulio, iš kurio jo kapitoniškos žvaigždės bėrė vilties spindulius į nuskriaustųjų širdį.

Su tokia misija Pakštas trankėsi kokius tris mėnesius skersai krašto ir išilgai fronto, guosdamas, šelpdamas ir ragindamas. Per tą laiką iš pradžios dar gležna, trapi Lietuva atsigavo, vyriausybė sustiprėjo, valdžios aparatas susiformavo ir santykius su užsieniais tvarkė atskira ministerija. Dėl to kariškos alijantų delegacijos galėjo pasitraukti, užleidžiant vietą diplomatams.

Tuomet ir mūsų pafrontės šelpėjas bei agitatorius vėl galėjo galvoti apie savo asmeninius reikalus. Lydėdamas išmiklintus karius ir besisukinėdamas išprusintų diplomatų tarpe, jis skaudžiai buvo patyręs savo išsilavinime spragas. "Nedakeptas esu!" jis apgailestavo savo autobiografijoje ir klausė: "Kokia gi nauda iš tokio pusiaumokslio?" Tiesa, aukšto mokslo jis buvo ragavęs net penkiuose universitetuose: vieną semestrą Valparaise (JAV), keturis Chicagos Loyolos, porą New Yorko Fordhamo ir vieną Lozanos universitete. Bet šį margą žinojimo mozaiką dabar reikėjo ištobulinti bei sujungti į vieną prasmingą paveikslą. Tam tikslui jis ryžosi persikelti į Šveicarų Friburgą, kur jo laukė visas būrys šviesiausio jaunimo su Stasiu Šalkauskiu priešakyje ir kur taip pat ketino vykti jam žinoma vyčių veikėja Ona Vosyliūtė, gražuolė iš Worcesterio.

Ten, kur traukė protas ir širdis, jis keliavo visai pakštišku keliu — per Baltijos jūrą. Nuo pirmos pažinties su ja, 1911 m. Petrapilyje, ji kuteno jo fantaziją. Tada buvo pamatęs rytinius jos krantus, o dabar panorėjo išvysti ir vakarinius. Dėl to į Šveicariją grįžo per Danzigą ir per Daniją, kuri ne vien savo ūkiu Lietuvai galėjo būti pavyzdžiu. Zavėdamasis Kopenhaga, jis svajojo apie Klaipėdą, nes jis jau tuomet "žemiškai sunkius" savo tautiečius norėjo vesti prie jūros, kad ir jie iš jos laimėtų danų žvalumą bei apsukrumą, iš viso skandinavišką buitį — tokią, kurią palaimingai formuoja jūra su žeme kartu.

Tokios vizijos skatinamas, kapitonas Pakštas 1919 m. birželio mėnesį ministeriui Merkiui grąžino savo žvaigždutes ir išvyko į Friburgą, į šį, anot anglų meno istoriko Ruskino, "most picturesque town of the world".

MILFORDO GATVĖS ELEGIJŲ EPILOGAS

(Atkelta iš 5 psl.)

susidoros stipresnis už mus. Pačių rusų pagimdyti ir išauklėti. Jaunimas turi būti pasirengęs, atėjus valandai, ginti savo žemę ir laisvę. Pats pavojingiausias bus lenkas, pačių rusų militariškai labai gerai paruoštas...

Neilgai reikės laukti, kai pačioje Rusijoje pradės veikti laisvės kovotojai. Ton avantiūron lietuviams nereikėtų pirštų kišti. Tesirieja ir tesipiauna savo tarpe.

Reikia kaupti jėgas. Ne blaškyti, ne aikvoti. Reikia pakelti visas tautos jėgas. Aš kažkaip jaučte nujaučiu, kad griuvus imperijoms, kurių taip mažai beliko, prasidės mažų tautų, nedidelių vienetų era... Būkime to naujojo laikotarpio pirmaisiais daigais!

PIRMOJI PAŽINTIS

(Atkelta iš 5 psl.)

sisuko į vieną šoną ir pritūpė, lyg norėdamas ką pamatyti purve, paskum susileido.

Iš už klėties šūviai nutilo. Jie lydėjo laukais dardantį vežimą. Palys kilo iš už agrastų žiūrėti Antanuko, kai gale tvarto sušmėšavo pilka milinė ir aštrus švilptelėjimas su keistu taukštelėjimu nuėjo pro galvą. Jis jau stačias susodino porą šuvių į tą vietą, paskum peršoko per tvorą ir nulėkė tvarto link. Per laukus lėkė du kareiviai ir Pagarduvis. Palys paleido šuvį. Šalia jo atsirado dar poros, paskiau ir daugiau, bet trejetas kaip matant dingo alksnynėly, o tuoj už jo juodavo Varnaleknis.

Vyrai sugrįžo į kiemą. Jonai jau buvo atsikėlę iš po apverstų ratų. Antanukas gulėjo aukštielninkas. Motina jam po galva jau buvo pakišusi skarą. Buvo išbalęs, pamėlęs, bet valandėlei atmerkė akis ir pamėgino nusišypsoti.

— Kas nors bėkite parvesti Stankaus, — pasakė Navikas, bet to nebereikėjo.

Stasių bernas jau buvo išnėręs vieną širmių iš pakinktų.

— Aš tuoj! — tik sušuko ir pasileido šuoliais tiesiai per dirvas.

SUKAKTUVINĖ MENO PARODA

Jei kitais atvejais mūsų dailininkai parodydavo lyg per didelį savo individualizmą ir retai kada dalyvaudavo skirtingų srovių ruošiamose bendrose parodose, tai šiuo atveju, švenčiant Lietuvos nepriklausomybės 50 metų sukaktį, parodė gražų solidarumą, nes joje bus proga pamatyti ne tiktai jaunosios ar vidurinės kartos, bet ir mūsų veteranų darbus. Šioje sukaktuvinėje parodoje, kurią ruošia Čiurlionio galerijos vadovybė, ir kuri galerijos patalpose, Jaunimo centre, Chicagoje, atidaroma šiandien (vasario 17 d.) 7 val. vak., rasime skirtingiausių meno srovių atstovus, nuo realizmo iki pačių moderniųjų, mūsų jaunosios dailininkų kartos, jau čia Amerikoje baigusios savo studijas.

Džiugu, kad Čiurlionio galerijos vadovybei pavyko po vienu stogu suburti daugiau kaip 30 lietuvių dailininkų. Bet, žinoma, jų galėjo būti ir daugiau. Pasigendama A. Varno, A. Kurausko, K. Varnelio, O. Virkau, V. Petravičiaus ir kt. Šioj parodoje matysime trijų organizuotų dailininkų sambūrį ir jokiems sambūriams visai nepriklausančių dailininkų darbus. Platesnio masto parodą ruošti buvo atsisakyta dėl vienokių ar kitokių sunkumų, buvo pasitenkinta tiktai Chicaga ir jos apylinkėse gyvenančiais lietuviais dailininkais.

Parodoje bus daug įvairumo, ko būdavo pasigendama ankstesnėse didesnėse meno parodose. Šioje žiūrovas ras ne tiktai aliejinės tapybos darbus, bet ir akvarelę, akriliką, grafiką, skulptūrą, keramiką, vitražus

Paroda bus įdomi ir tuo, kad joje matysime net tokių dailininkų darbus, kurie jau arti 10 metų niekur nesirodė su savo kūriniais mūsų parodose.

Šioje sukaktuvinėje parodoje bus atrinkti taipgi geriausieji kūriniai, už juos bus paskirtos trys premijos. Pirmajai 300 dolerių skiria Lietuvių fondas, antrajai 200 skiria pati Čiurlionio galerija ir trečiajai 100 dol. skiria Amerikos Lietuvių Bendruomenės Centro valdyba.

Meno parodoje dalyvauja šie dailininkai: P. Aleksa, M. Ambrozaitienė, V. Balukienė, N. Banienė, O. Baužienė, A. Bičiūnas, H. Blyskis, K. Burbaitė, A. Cooper, J. Daugvila, B. Jameikienė, R. Jautokaitė, J. Kelečius, P. Kaupas, A. Marčiulionis, E. Marčiulionienė, J. Marks, S. Mercedes, J. Mieliulis, B. Murinas, J. Paukštienė, J. Pautienius, A. Petrikonis, D. Rėklytė, V. Ramonis, M. Šileikis, V. Vaičaitis, A. Valeška, V. Vijeikis, E. Valaitis ir G. Žumbakienė.

Tenka pažymėti, kad šia paroda susidomėjimas yra nemažas. Į ją atsilankant laukiama ne tiktai Chicagos apylinkių lietuvių, bet ir iš kitų miestų svečių, kurie atvyks į Lietuvos Nepriklausomybės jubiliejinį minėjimą Chicagoje ir Gaidelio kantatos premjerą Civic Operos rūmuose. **kr.**

LAISVĖS HIMNAS

Pierre Emmanuel

O, žemės iškvėptas, atsiminime mirusių,
Šviesa, bekylanti iš podirvio tylos,
Silpsta ir tavo žingsniai praeityje dingsta.
Žmogus tautų sutemoje toks vienas, o tironai
Pajungė viską lig pačių istorijos viršūnių,
Savo svoriu prislėgdami srovių pulsavimą.
Jų statulos jau meta iššūkį didžiajai nakčiai,
Ant jų kaktų nelaimės rubinai žėruoja,
O jų blizgėjimas žmonių vilioja vargą,
Juokasis šaltis spinduliuoja,
Uždegdams kraujuje tamsybių įkarštį,
Tuo tarpu kai dangus kartu su laisve miršta.

Bet vaipantis dievams jų naktyje,
Ir blogiui neapykanta terliojant veidus
(Vyras prieš vyrą, tamsybėje negailestingas
Kraujas rusena pragaro kvapu),
Tu pakyli į priešingo ir nuogojo pasaulio aukštį, —
Ir štai mūsų nakty dar medituoja
Tavo žvaigždžių palaimingoji muzika,
Ir mūsų kraujas tvinsta ilgesiu,
Lyg tavo švelnuma jam būtų ženklas
Įniršio įkaršty save pažinti
Žiauriausiam pyktyje prieš save patį:
Tai toluma fontano paslaptingame čiurlenime,
Tai sielvartas, graudžiau šlamąs už mišką,
Šviesa, besklindanti daiktų intymume,
Kurčia, tačiau pasaulį krečianti,
Naktį paverčianti labiau absurdiška ir nirtulinga
Savo šėlsme prieš paprastąją Dievo dieną.

O tavojo dangaus skliautų ramybei
Paklūsta visa, ir medžiai nejuda maldoj,
Kalnynai ir namai tuoj susimąsto,
Oras, malda prisotintas, pavirsta giesme,
Sielą raminančiu gamtovaizdžiu,
Medžio akordu horizonto ritmikoj
Ir kuklumu nuostabiame regėjime.

Skendėdamas maldoj, esu aš laisvas
Ir stoviu tiesiai, apsibėręs mirusiųjų pelenais,
Ir Dievo mylimas. Juodųjų mano rankų atnaša —
Dar gyvas manyje pasaulis laisvas,
Pasaulis, duotas Dievo man gyventi,
Be išvaizdos, be balso, kurio aš esu
Veidas ir būsima grėsmė, nes aš — laisvasis.
Ir nieks nedrumsčia mano perkeičiančio žvilgsnio.
Negalit jūs įkalinti regėjimo,
Negalite kliudyti medžiui būt laisvam:
Ar jūs regėjot savo aukų veidą
Tragiškoj ir žiaurioje kančios garbėj,
Kaip nebeištrinamą stigmą Dievo širdyje?
Net jų mirtis vis dar tebėra Dievo laisvė,
Gyvenimo amžinybės šauksmas žmogui,
Drąsus jo nukryžiavimas visuos pasaulio kampuose,
Mirties sprendimas, išlaisvinąs nuo jo paties
Pasigailėjimu, labiau pakertančiu nei nuodėmė.

O mano broliai kalėjimuos, jūs esate laisvi,
Laisvi išdegintom akim, sukaustytom rankom ir kojom,
Sužalotais veidais ir lūpom sudraskytom,
Jūs esate tie prievartaujamieji medžiai kankiniai,
Augą dar stipresni, nes apgenėjami.
Jūsų — tikrų žmonių yra beribis žvilgsnis,
Jūsų tyla — garsioji eterio ramybė.

Viršum tironų, užkimusių nuo nebylystės,
Yra dar tylūs jūsų rankų skliautai,
Aukščiau menkos diktatorių tvarkos
Yra plačių padangių, debesų rimtis,
Yra žydrių kalnų alsavimas,
Yra maldos laisvieji toliai
Ir kaktos, nesilenkiančios prieš nieką,
Yra žvaigždynai laisvėje esmės,
Yra beribiai tapsmo vaisiai,
Yra tironams pražūtinga baimė —
Baisioji Dievo laisvė.

Išvertė P. Gaučys

Pierre Emmanuel (gimęs 1916 m.) yra vienas žymiausių šių dienų prancūzų katalikų poetų, savo kūryboje, šalia religinių temų, dažnai išsakąs ne tik dabarties tironų suluošinto žmogaus skausmą, bet ir nepavergiamos dvasios didybę.

Povilas Kaupas — Geltoni judesiai (aliejus)
Iš lietuvių dailininkų parodos Čiurlionio galerijoje

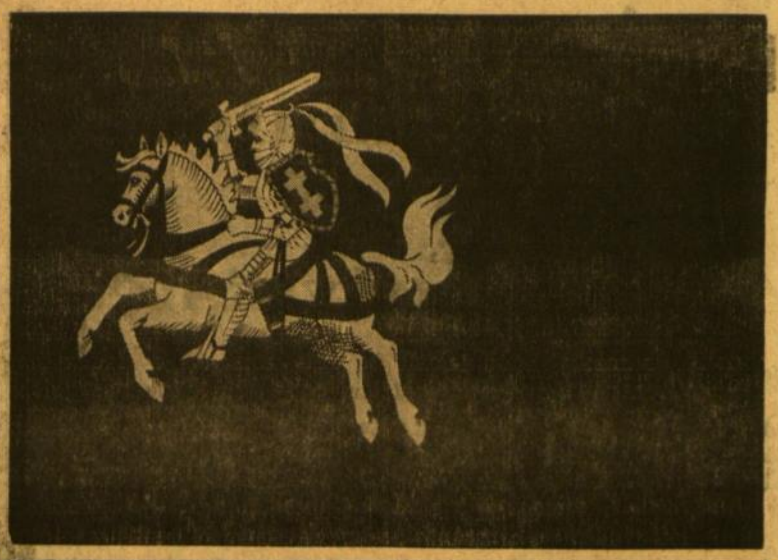

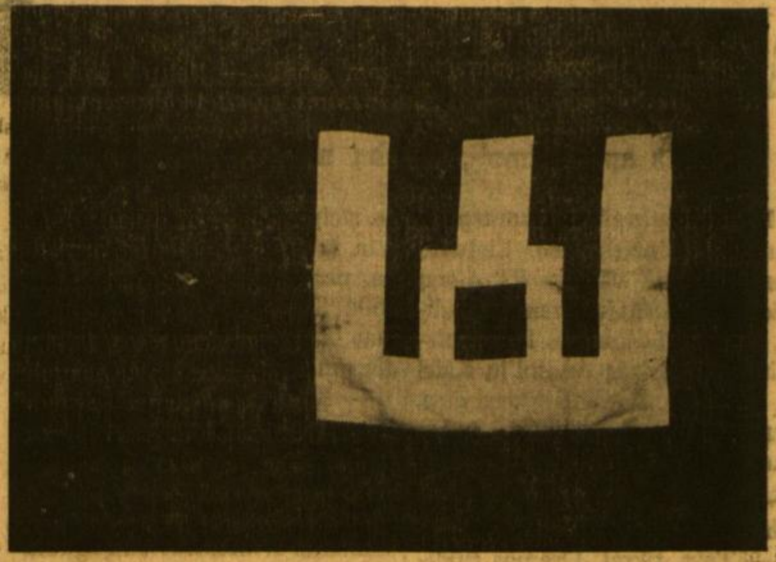

Lietuvos valstybinė vėliava, kabojusi Karo muziejaus bokšte, Kaune, dabar saugoma Pasaulio lietuvių archyve, Chicagoje. Čia matome vėliavos dešiniąją pusę — Vytį ir kairiąją — Gedimino stulpus.

Apie mūsų himną, trispalvę, Vytį, dr. J. Basanavičių ir kambarį, kur buvo pasirašytas nepriklausomybės paskelbimas, pasakoja Ad. Varnas

JUOZAS PRUNSKIS

Šiemet sueina 70 metų nuo to laiko kai 1898 metais dr. Vincas Kudirka "Varpo" 6 n-ry pirmą kartą išspausdino dabartinį Lietuvos himną "Lietuva tėvynė mūsų".

Šis kūrinys pirmą kartą buvo viešai choro sugiedotas 1905 m. birželio 6 d. Vilniaus miesto teatre, vadovaujant muz. M. Petrauskui. Bet dar turėjo praeiti eilė metų, kol šis kūrinys tapo apšauktas tautos himnu.

Tų laikų žmogus prof. Adomas Varnas pasakoja, kad visi gana greit pripažino, jog šios giesmės žodžiai yra labai svarūs, giliai prasmingi, tinkami himnui. Tik buvo balsų, pageidavimų spaudoje ir pasitarimuose, kad reiktų nors posmą to kūrinio kaip nors sujungti su Dievu. Tačiau tie pageidavimai tebuvo tik tokie noro, ilgėjimosi pareiškimai, nors ir labai platūs. Norėta arba kurį posmą pakeisti, ar naują pridėti, bet nebuvo konkrečių teksto pasiūlymų. Pagaliau nenorėta keisti nei dr. V. Kudirkos redakcijos, tai taip ir įsiteisėjo dabartinis himno tekstas.

—Man atrodo, kad Lietuvos himną pirmą kartą išgirdau Petrapily, kai gyvenau kartu su K. Būga ir A. Voldemaru, — pasakoja Ad. Varnas. — Tada mes rūpinomės visokiais vaidinimais ir sekdavome naujus tekstus, naujas dainas. Pats "Varpas" irgi ateidavo į Petrapilį.

— Su Petru Rimša, su dail. Adalbertu Staneika visi trys mes, —pasakojo prof. Adomas Varnas, — 1905 m. perėjome Lietuvą nuo Suvalkų per Jurbarką, Tilžę ir Palangą; per Žemaitiją, Joniškį, Panevėžį pasiekėme Vilnių. Keliavome norėdami pažinti Lietuvą ir patirti, kiek yra palankumo kurti lietuvių dailės draugiją. Pasiekę Naumiestį, nuėjome prie V. Kudirkos kapo ir matėme, kap rusų buvo sunaikintas jo antkapyje iškaltas Lietuvos himno posmas "Tegul saulė Lietuvos..."

Caro žandarai sunaikino Lietuvos himno žodžius, iškaltus antkapio akmenyje, o dabartiniai okupantai komunistai stengiasi Lietuvos himno posmus ištrinti iš žmonių širdies ir minties.

— Rusų persekiojamas 1903 m. turėjau bėgti į užsienį, — pasakojo prof. A. Varnas. — Tik 1905 m. slapta, ne savo pasu, buvau atvykęs į Lietuvą, bet tais pačiais metais vėl išvykau į Krokuvą. Galutinai į Lietuvą grįžau 1943 m., kai buvo paskelbta caro amnestija, švenčiant Romanovų giminės 300 m. sukaktį nuo to laiko, kai jų dinastija valdė Rusiją. Kai 1913 m. pabaigoj grįžau į Vilnių, lietuvių parengimuose jau gana plačiai buvo giedama "Lietuva tėvynė mūsų..." Petrapily 1916-1917 metais jau mes giedodavome šią giesmę kaip himną.

Voroneže teko pergyventi revoliucinį laikotarpį. Reikėjo būti atsargiems ir baimintis. Bet jau tenai himnas buvo taipgi giedamas.

Bet gal įspūdingiausiai man himnas skambėjo tai karo muziejuje, vakarais nuleidžiant vėliavas. Verkiau tada ne kartą, — pasakojo Ad. Varnas. — Ir kai mūsų pirmąją operą Kaune statė, buvo sugiedotas Lietuvos himnas. Buvo tada atvykęs ir J. Jablonskis. Kaip šiandien girdžiu jo pro ašaras tartus žodžius:

— Ar aš galėjau tikėtis kada, kad susilauksiu lietuvių kalba dainuojamos operos.

Mūsų trispalvė

Šiemet sueina 50 metų nuo to laiko, kai 1918 m. Valstybės taryba galutinai priėmė Lietuvos vėliavą: geltona, žalia, raudona. Su vėliavos spalvų problemomis Ad. Varnui neteko susidurti. Jis tik atsimena klaipėdiečių pageidavimą, kad Did. Lietuvos vėliava ne būtų tų pačių spalvų, kaip tradicinė Mažosios Lietuvos, ir tada vieton kai kurį laiką vartotos baltos spalvos įvesta geltona.

Ad. Varnas tik Petrapilio seimui buvo sudaręs vėliavą: žalios, violetinės ir raudonos spalvos fone mūsų herbas. Tik ant balto žirgo jojo ne vytis — raitelis, o Lietuvos kaimo bernelis — piemenėlis, atitrūkęs nuo bandos ar

(Nukelta į 8 psl.)

Akademinės Prošvaistės

Leidžia Šiaurės Amerikos Lietuvių Studentų Sąjunga

Redaguoja L.S.S. Centro valdyba. Rankraščius siųsti šiuo adresu: "Akademinės Prošvaistės", 4545 W. 63rd St., Chicago, Ill. 60629 "Akademinės Prošvaistės" išeina kiekvieno mėnesio trečiąjį šeštadienį.

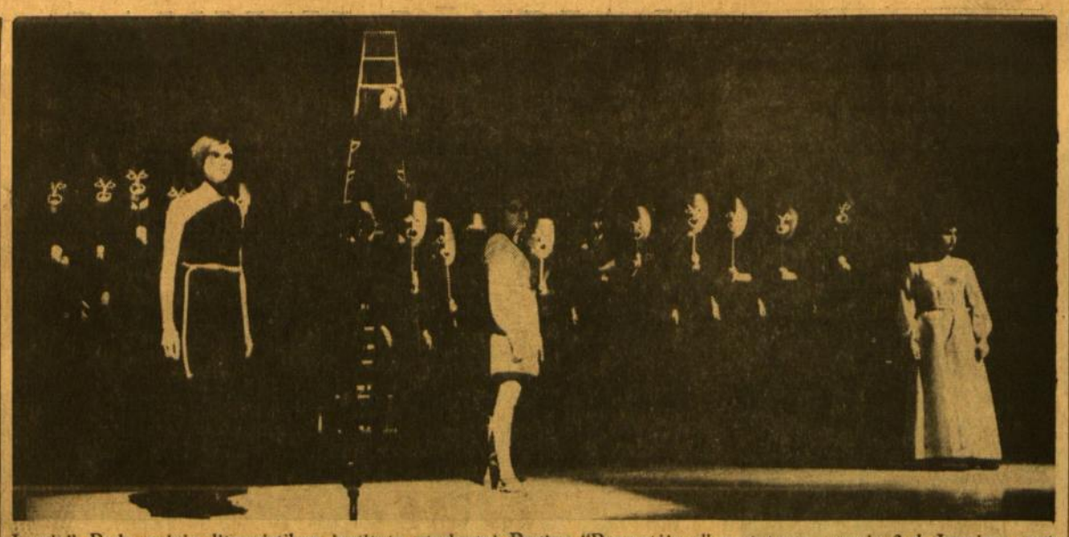

Jaunieji Pedagoginio lituanistikos instituto studentai Putino "Prometėjaus" pastatyme vasario 3 d. Jaunimo centre, Chicagoje. Priekyje (kairėje) Galia — Živilė Blaišytė, viduryje Dainius — Vitalija Ruibytė ir deššinėje Mergelė Yo — Jūratė Jasaitytė, už jų — okeanidžių ir žmonių choras ir prie uolos prikaltas Prometėjus — Liucijus Alenskas. Putino "Prometėjų" scenai bei chorui niam skaitymui pritaikė Instituto lektorius Domas Velička, pastatymui vadovavo aktorius Leonas Barauskas, muziką parašė kompoz. Darius Lapinskas.

Nuotr. V. Noreikos

ATIDAROMA DRAMOS STUDIJA

Pokalbis apie užmojį, svarbų mūsų teatro ateičiai

Mūsų laikraščio korespondentas, sužinojęs, kad Lietuvių Bendruomenė vasario 23 dieną atidaro Chicagoje Dramos studiją, kreipėsi į Kultūros fondo pirmininką rašytoją Anatolijų Kairį su keliais konkrečiais klausimais, kuriuos čia perteikiame mūsų skaitytojams.

— Ar tikrai Dramos studija Chicagoje virsta realybe?

— Taip, tikrai. Dramos studijos steigiamasis susirinkimas įvyksta š. m. vasario mėn. 23 dieną, penktadienį, 8 val. vakare, 6804 S. Maplewood Ave., įėjimas iš pietų pusės. Prie įėjimo degs mėlyna šviesa.

Putino pagerbimo apeigai vadovauja studentė Arilda Vailokaitytė.

Žodį apie Putiną ir jo kūrybą taria Instituto studentas Rimas Černius.

Atsisveikinime su Putinu Instituto studentai A. Pakalniškis ir G. Visockytė skaito Putino "Mortuos voco".

— Kas gali studijoje dalyvauti?

— Dramą studijuoti kviečiami berniukai ir mergaitės, ne jaunesni 17 metų. Ypač pageidaujami studentai ir mokslus einąs jaunimas. Norių, tačiau, pažymėti, kad į Dramos studiją kviečiami ne vien jaunuoliai, bet ir vedę jauni vyrai ar ištekėjusios moterys, ypač jaunos poros, kurių gyvenimo dar neslėgia šeimos rūpesčiai. Visi jauni žmonės, jaučią savyje norą vaidinti ar turį bent interesą teatro menui, maloniai prašomi stoti į Dramos studiją.

— O jei ateis talentas 15 metų, ką Jūs dafysite?

— Priimsime. Metrikai nebus tikrinami nė vieno.

— Kokios įstojimo sąlygos? Mokestis ir egzaminai?

— Jokių sąlygų nestatome nei mokiniams, nei jų tėvams. Mokestis už mokslą nebus imamas. Viskas nemokamai, nebent reikėtų nusipirkti vieną kitą nurodytą knygą. Įstojamųjų egzaminų irgi nebus. Kiekvienas, kuris turi norą dirbti, mokytis, plėsti savo dvasinę kultūrą, meilę savam lietuviškam teatrui, gali Dramos studiją lankyti.

— Kaip ilgai tęsis numatytas mokslo kursas?

— Šiuo metu yra nusistatyta 2 metų kursas. Tai, žinoma, nereiškia, kad naujai mokiniai bus priimami tik kas antri metai. Jei bus norinčių kiekvieną rudenį bus sudaroma nauja klasė.

— Jei nurodytą dieną, vasario 23, dėl rimtų priežasčių asmuo negalės užsiregistruoti, ar jis bus priimtas vėliau??

— Į Dramos studiją bus galima įstoti ir vėliau, bet ne daug vėliau. Studijos vadovybė yra numačiusi 30 dienų periodą. Taigi, pokovo 23 dienos į šį kursą nebebus galima patekti — reikės laukti ateinančio rudens ir stoti į pradedančiųjų klasę. Kitaip darbas susitrukdytų.

— Kaip dažnai vyks pamokos ir kur?

— Pamokos vyks du kartus savaitėje po dvi valandas kasvakarą, Jaunimo centro patalpose, Chicagoje. Dienos ir valandos bus sutartos steigiamajame susirinkime, visiems kartu dalyvaujant. Vasaros atostogų metu, Dramos studija, kaip ir kitos mokslo įstaigos, neveiks.

— Kas Dramos studiją organizuoja? Ar ji turės kokį politinį ar pasaulėžiūrinį atspalvį?

— Dramos studiją organizuoja LB Kultūros fondas, o finansinę globą sutiko teikti Chicagos LB Apygardos valdyba ir LB Centro valdyba. Dramos studija neturi ir neturės politinio ar pasaulėžiūrinio atspalvio, kaip tokio atspalvio neturi teatras. Teatras yra visų lietuvių kultūrinė institucija, tokia bus ir Dramos studija. Ji turės tik vieną atspalvį, būtent — **lietuvybės atspalvį.** Todėl mūsų kvietimas yra skiriamas visoms lietuviškoms organizacijoms: skautams, ateitininkams, šviesininkams - santariečiams, neolituanams ir visiems kitiems, organizuotiems ir neorganizuotiems lietuviams. Mes nežinome pirmininkų ar vadovaujančių asmenų pavardžių ir adresų, todėl negalime kreiptis į visus asmeniškai — prašome per laikraščius ir radiją: paraginkite Jums priklausančių organizacijų narius susidomėti Jaunimo teatru, paskatinkite jaunimą stoti į Dramos studiją ir pašvęsti savo talentą bei laisvalaikius savo teatro kultūrai, tuo užtikrinant būsimo Jaunimo teatro pasisekimą. Dažnai jauni žmonės neatidžiai perskaito laikraštį, todėl gali nepastebėti šios reikšmingos datos — tuo atveju tėvai turėtų priminti savo sūnui ar dukrai, kad vasario 23-ji yra Dramos studijos steigimo diena, ir pasiųsti jaunimą į susirinkimą.

— Kodėl steigiamasis susirinkimas šaukiamas privačiame name, ne viešoje salėje? Ar jame galės dalyvauti pašaliniai asmenys, pavyzdžiui žurnalistai?

— Ne pašaliniai asmenys dalyvauti negalės. Susirinkimas šaukiamas ne salėje todėl, kad pirmuosius žingsnius žengti norime kukliai, atsargiai ir be oficialumo žymės. Tai yra darbo susirinkimas, susipažinimo pradžia. Norime daryti viską kuo paprasčiau, kuo nuoširdžiau, kuo bičiuliškiau — to viso neįmanoma pasiekti iš kilmingumu dvelkiančiose salėse.

Užkandis po Putino "Prometėjaus" pastatymo. Kalba Domas Velička. Prie stalo matyti aktorius ir režisierius Stasys Pilka, aktorius Leonas Barauskas, kompoz. Darius Lapinskas, Instituto studentai — aktoriai ir kiti svečiai.

Nuotr. V. Noreikos

Be to, mes nenorim nė patys kalbėti, nė kitų kalbų klausyti — mes norime dirbti! O darbo ir draugiškumo atmosferą sukelti gali tik privatus ir uždaras susirinkimas. Todėl į steigiamąjį susirinkimą kviečiami tik būsimieji **Dramos studijos lankytojai.** Žurnalistams kol kas mes nieko neturime pasakyti, tuo labiau parodyti. Viskas tebėra užuomazgoje. Mes patys dar kalbame puse burnos, esame pilni abejonių ir nedrąsos. Kada stovėsime tvirtai, kada mūsų darbo ir pastangų vaisiai bus ryškūs, tada pakviesime organizacijų ir visuomenės atstovus, pakviesime tėvus ir globėjus, tada prašysime žurnalistų brangaus reklaminio žodžio. Dabargi einame į sunkų darbą, į rizikingą bandymą. Didžiuotis dar neturime kuo.

— Kas Dramos studijoje dėstys ir ką?

— Bus dėstoma viskas, kas yra būtina aktoriui mūsų sąlygose žinoti. Lietuvių kalba, jos kirčiavimas, tarsena, žodžio ir kalbos valdymas, aktoriaus kultūra. Toliau, vaidybos menas, improvizacija, scenos technika, grimas, etc. Aišku, bus neužmiršta ir Teatro istorija, pasaulinė ir Lietuvos, kiek tai leis sąlygos ir laikas. Dramos studijos vadovais ir lektoriais sutiko būti: komp. Darius Lapinskas (meninis vadovas), rež. Zita Kevalaitytė-Visockienė, akt. Dalia Juknevičiūtė - Šimoliūnienė, rež. Algimantas Dikinis ir Anatolijus Kairys. Reikalui esant, bus pakviesta ir daugiau dėstytojų.

— Žinant dabartinio jaunimo apatiją lietuviškiems reikalams, kaip Jūs manote verbuoti Dramos studijai narius? Ar tik per spaudą ar ir asmenišku kontaktu?

— Ir vienaip ir antraip. Pirmiausia kreipiamės per spaudą ir radiją, tikėdamiesi mūsų spaudos, Margučio ir S. Barcus radijų palankumo. Jeigu į steigiamąjį susirinkimą neatvyktų pakankamas skaičius lankytojų, tada bus einama į jaunimo organizacijų susirinkimus ir net asmeniškai į namus, aiškinant jauniems žmonėms Dramos studijos svarbą lietuvių teatro kultūrai, lietuviškos scenos tęstinumui išlaikyti ir bendrai lietuvybės ugdymui tremtyje.

— Ar turite tokiems užsimojimams pakankamai lėšų?

— Teisingai pastebėjote — užsimojimai dideli, o lėšos mažos. Pradžiai turime, toliau prašysime paramos iš globėjų ir visuomenės. Aukos Dramos studijai ir Jaunimo teatro reikalams jau ir dabar priimamos. Kas negalės prisidėti darbu, tikimės tas prisidės pinigine parama. Kam rūpi lietuviškojo jaunimo pažanga lietuvybės darbuose, tas niekada neatsisakys mums padėti. Kultūros fondo adresas: 2943 W. 59th St., Chicago, Ill. Tel. HE 6-5151.

Pedagoginio Lituanistikos instituto Chicagoje vasario mėn. 3 d. ruoštas Atsisveikinimas su Putinu paliudijo, kad dar yra nemažai žmonių, vertinančių kūrybą ir jaunųjų studentų kultūrines pastangas: Jaunimo centro didžiosios salės parteris ir balkonas buvo sausakimšai užtvindyti publikos.

Nuotr. V. Noreikos

ADOMAS VARNAS PASAKOJA

(Atkelta iš 7 pusl.)

nuo arklo, užšokęs ant arklio ir iškėlęs ne kardą, o žibintą, kaip simbolį šviesos, kultūros nešimo po visą Lietuvą.

Kai pagal šį projektą apie 1923 m. buvo išleistas mažas pašto ženklas, tai Adomas Jakštas pavadino tai ragana, užsisėdusia ant žirgo, su šluota rankoje. Suprantama, paveikslas, suspaustas į pašto ženklo miniatiūrą, nebuvo jau taip aiškus.

Lietuvos herbą kuriant

Prof. Adomui Varnui teko stilizuoti Lietuvos herbą. Užsienio reikalų ministerija pavedė Ad. Varnui paruošti projektą pastovaus valstybės herbo, norint įvairias variacijas suvienodinti, nes nebuvo patogus prieš užsienio atstovus anuo metu buvęs nevienodumas. Tai buvo 1924 ar 1925 m. Dail. A. Varnas dėl heraldikos kreipėsi į gen. Nagevičių, kuris patarė du svarbesnius dalykus: raitelio su arkliu aukštis ir plotis turėtų būti vienodi, sudaryti kvadratą, antra —kad raitelis kardą laikytų ne stačią iškėlęs, o palenkęs gulsčiai, ir kompoziciniu atžvilgiu tai, atrodė, dailiau. Kardo makšties padėtis parinkta ne palinkusi nuo žirgo bėgimo, o statmena su žeme, kas reikštų pastovumą, tvirtumą.

Susitikimai su dr. Jonu Basanavičiumi

Prof. A. Varnui teko bendrauti su pačiais pagrindiniais Lietuvos laisvės kūrėjais.

— Kai 1913 metais grįžau iš Zakopanės į Vilnių, tekdavo dažnai susitikti su dr. Jonu Basanavičiumi, — pasakojo Ad. Varnas. — Eidavau tada į Lietuvių mokslo draugijos knygyną, kurį tvarkė dr. J. Basanavičius, ir ten teko tapyti jo portretą. Rasdavau jį tiek įsigilinusį į lietuviškąsias knygas, kad nedrąsu būdavo nė trukdyti. Patalpos vėsios, oras nelabai smagus, gal nelabai vėdinamas, drėgnokas. Basanavičius sėdėdavo ir skaitydavo. Tokį jį ir nupiešiau. Daugiausią jis tada kalbėjo apie pasakų rinkinius. Su Basanavičiumi kalbėdavome apie A. Jaroševičiaus tuo laikotarpiu išleistą Lietuvos kryžių albumą, kuriam Basanavičius buvo parašęs įžangą. Basanavičius pasakodavo apie kryžių puošmenyse esančius simbolius, jų ryšį su graikų kūryba.

Basanavičius niekada ir niekuo nenusiskųsdavo. Atrodo, vis buvo viskuo patenkintas. Lietuvių kalba iš jo burnos man atrodė tokia kilni. "Va kaip reikėtų lietuviškai kalbėti", pamanydavau, — sako Varnas. — Taip jis aiškiai tardavo kiekvieną skiemenį. Nebuvau girdėjęs tokio lietuvių kalbos kilnumo. Nupieštasis portretas pateko į karo muziejų Kaune.

Teko dalyvauti keliuose Liet. Mokslo dr-jos metiniuose susirinkimuose, kur buvo ir dr. Basanavičius. Laikydavosi labai oriai, buvo santūrus, bet ten, kur jam svarbu, atsiliepdavo ryžtingai. Atrodė, kad jis kalba vis iš lėto, viską apmąstęs, — pasakojo A. Varnas.

Vėl su dr. J. Basanavičiumi teko Ad. Varnui arčiau susitikti 1926 m. rudenį, kada jis buvo atvykęs į Kauną ir kada dailininkai P. Kalpokas, A. Galdikas, Vl. Didžiokas ir A. Varnas kūrė jo portretus. Dr. Basanavičius ateidavo į Meno mokyklą ir dailininkai jį piešė.

Vieno seanso proga dr. Basanavičius paprašė paskubinti portreto tapybą, nes artėja šalčiai, o jis neturįs šiltesnio drabužio, todėl norėtų greičiau grįžti į Vilnių. Tada mūsų dailininkai įtaisė jam kailinukus ir Basanavičius pasiliko, kol dailininkai darbą užbaigė.

Patalpa, kur buvo paskelbta Lietuvos laisvė

Dail. Adomui Varnui, grįžus iš Rusijos į Vilnių, teko aplankyti kambarį, kuriame buvo pasirašytas Lietuvos nepriklausomybės aktas. Dailininkas jau tada planavo tapyti nepriklausomybės akto signatarų didesnį paveikslą. A. Varną į tą kambarį nuvedė Jadv. Chadakauskaitė (vėliau — Tubelienė), kuri tada buvo Lietuvos tarybos sekretorė. Tas kambarys tai Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti būstinė, Didžioji G-vė Nr. 2.

Kambarys toks lyg salonukas, ne taip erdvus, bet ir ne mažytis. Kuklus minkštas suolas pasieny, keletas kėdžių, stalas palangėj. Kambarys ne žemas, senesnės statybos — gana aukštokas. Durys, berods, su langu. Į lauką berods tik vienas langas. Sienose buvo matyti kažkokia viena kita fotografija. Viskas atrodė gana kukliai. Ant stalo lyg buvo keletas knygų, berods ir rašomosios priemonės, bet be jokių spintų. Tai posėdžiams naudojama kukli patalpa.

Būdamas tame kambary prof. Varnas planavo, kurioj vietoj kurį signatarą, kokioj padėty nutapyti. Planavo nupiešti pirmininkaujantį Basanavičių stovintį, prie stalo — Klimą sekretoriaujantį. Kitus — sustojusius ir klausančius Basanavičiaus, skaitančio nepriklausomybės paskelbimo tekstą.

Tie tapybos planai įgavo konkrečią išraišką 1937 metais, kada buvo ruošiamas sukaktinis pašto ženklas, skirtas paminėti Nepriklausomybės paskelbimo 20 metų sukaktį. To, dail. Varno sukurto ženklo viršuje įrašas "1918. Lietuva. 1938". Apačioje: "1918.II. 16. Lietuvos taryba skelbia nepriklausomą Lietuvą". Apačioje kampuose — ženklo vertė centais. Viduryje —paveikslas visų nepriklausomybės akto signatarų. Pačiame paveikslo centre — dr. Basanavičius, šalia Ant. Smetona ir dr. J. Šaulys, aplinkui visi kiti nepriklausomybės akto signatarai.

Šis ženklas buvo pirmas iš Lietuvos pašto ženklų, spausdintų gi liaspaude Londone. Ženklas buvo įvairių kainų ir kelių spalvų.

Muzika ir literatūra "Šatrijoj"

Studentai šatrijiečiai Chicagoje vasario 4 d. vėl susirinko savo kultūrinėn popietėn, šį kartą Aldonos Zailskaitės bute. Šatrijiečiai šitaip krūvon susiburia, norėdami geriau pažinti įvairius menus ir jų kūrėjus. O tokioj aplinkoj ir nuotaikoj būna gera proga pasireikšti ir su sava kūryba bei išgirsti apie ją kitų nuomonę.

Šį sykį Aldona Zailskaitė, pati domėdamasi moderniąja muzika, paprastai ir sugestyviai visus supažindino su žymiojo rusų kompozitoriaus Igorio Stravinskio kūryba, ypač su jo "Pavasario apeigomis". Šis kūrinys kadaise buvo sutiktas labai nepalankiai, jį atliekant, kildavo net riaušės. Dvidešimto amžiaus pradžios publika nesuprato ir neįvertino Stravinskio naujovių. Gi jo atneštąsias naujoves Aldona čia pat pailiustravo su gitara. Po tokios įdomios įžangos, išklausėme ir visas "Pavasario apeigas", kurių vienoje vietoje aiškiai suskamba senos lietuviškos dainos motyvas.

Popietėje savo kūrybos skaitė Augustinas Idzelis. Tai buvo gyvas ir humoru ataustas gabalas iš ilgesnės novelės, vaizduojančios čionykščio lietuvio studento dienas. Būtų gera spaudoje išvysti ir visą šią Augustino Idzelio novelę.

Po oficialiosios popietės dalies sekė tradicinė šatrijiečių karšta obuolių sunka, pokalbiai įvairiomis temomis ir savos kūrybos vieni kitiems pasiskaitinėjimai iki gero vakaro. **Štr.**